

ברכת אברהם

והוא

פירוש ראב"ע על ספר משלי

אשר הניח אחריו ברכה אבי המדקדקים ושר המנצחים בשיר והפייטנים וראש כל מבארי ספרי הקודש ועשרת תפארת החכמים

רכינו אברהם בר' מאיר אבן עזרא וצ"ל

(ד' אלפים תת"ס—תתקל"ה).

ואחרי כי נסתם ולא נפרץ חזיונו עד כה ובשמו יכונה ללא אמת הפירוש על משלי אשר במקראות גדולות הנדפסות אשר לא לו הוא אך לרבינו משה קמחי ו"ל ברכני ה' והקרה לפני מטמון יקר מפנינים כתב יד ישן נושן המכיל את פירושו זה האמיתי אשר אצרתיו לי זה לפני ימים מספר ונדרתי ואשלמה להוציאנו לאורה בזה ואודה את ה' על חלקי ואברכנו בקהל עם

אנכי הצעיר

חיים מאיר הורוויץ הלוי

ונוטע הסורה ונוטעם שופטני עניים
ענג יענג כל אשר נצולי יסובו
ובוולרי תורה וולרי ונספטו ירבו ינוים
ישצטו טוב גם ארחות חיים ישיגו:

בהוצאות בית מסחר הספרים של חיים מאיר הורוויץ הלוי בק"ק פראנקפורט דמיין.

פראנקפורט על נהר מיין

תרמ"ד.

בהפוס של ר' אלימלך סלאבאטצקי

מחירו 2 מארק.

דים האלה ב"ה העומדים
ק"ק פראנקפורט דמיין

ירשים קטנים חלק

יונה בשלושה נוסחאות;
; מאמר עשרת מלכים;
על פי כתבי יד ודפוסים
זות בקורת מאתי הצעיר.
וידו 2 מארק.

מעשה רבי אליעזר בו

ד' נתן של בני צרפת;
ת"י; אגדת משיח; אגדת
מחירו 1 1/4 מארק.

ר' ישמעאל כנ"ל פראנקפורט דמיין תרמ"א

ג) בית עקר האגדות חלק ב': תנא דבי אליהו זוטא
בב' נוסחאות ע"פ כת"י ישנים משנות 1290, 1073; מאמר ארבעה
מלכים; מפרקי רבי אליעזר; דרש ר' בנאה; ענין חירם מלך צור כנ"ל
פראנקפורט דמיין תרמ"ב
מחירו 1 1/4 מארק.

ד) בית נכות ההלכות או תורתן של ראשונים

חלק א': הלכות קצובות דרב יהודאי גאון; סודור פרשות של ימים
טובים והפטרות שלהן; שאלות ותשובות הגאונים; לקוטים שונים;
עשרה שאלות לרב סעדיה גאון בתחיית המתים; ענין להראות שחכ"ל
היו בקיאין בכל החכמות פראנקפורט דמיין תרמ"ב מחירו 1 1/5 מארק.

ה) בית נכות ההלכות או תורתן של ראשונים

חלק ב': שאלות ותשובות דרב נטרונאי גאון; הלכות נדה; שאלות
ותשובות הגאונים; שאלות ותשובות דרב האי גאון; פירוש פיטום
הקטורת. פראנקפורט דמיין תרמ"ב
מחירו 1 1/5 מארק.

מלבד הספרים האלה ערוכים ושומרים בידי ספרי הלכה ואגדה
רבים מגאונינו וקדמונינו ד"ל אשר כלתה נפשי להוציאם לאורה אשר
אכנס בשם בזה תנא דבי אליהו רבה והפרקים האחרונים מהווא
ע"פ כת"י משנות 1073, 1290; אבות דר' נתן של בני צרפת; מדרש
דברים רבה בנוסחא אחרת; ומדרשים ואגדות קטנים הרבה. שורת
הגאונים יותר משלש מאות תשיבות; סודור רש"י ד"ל ועוד ועוד ועל
כולם ספרי "משנת רבי אליעזר" בשלשה חלקים על הספר פרקי רבי
אליעזר אשר יוכל לשבעים באגנין ופיין אור על כל הספרות מהמדרשים
והאגדות ושמשתי בו בכמה מאות כת"י ובספרים נדפסים הרבה מאד
ומאותו הספר ה"י לי כ"ג כת"י אשר דברתי עליו ותארתי במאמרי
אגרת פתוחה בבית תלמוד תר"מ לירח אב ואלול ובהקדמת ספרי
אגדות אגדת ע"ש אשר אקוה לה' להוציאם לאורה אם אמצא דורשים
להם כפי מסת ההוצאות.

(שאר הדברים תמצא בצד הג' מהתכריך הזה.)

ברכת אברהם

והוא

פירוש ראב"ע על ספר משלי

אשר הניח אחריו ברכה אבי המדקדקים ושר המנצחים בשיר
והפייטנים וראש כל מבארי ספרי הקודש ועטרת הפארת החכמים

רבינו אברהם בר' מאיר אבן עזרא זצ"ל

(ד' אלפים תת"ם—תתקל"ה).

ואחרי כי נסתם ולא נפרץ חזיונו עד כה ובשמו יכונה ללא אמת
הפירוש על משלי אשר במקראות גדולות הנדפסות אשר לא לו
הוא אך לרבינו משה קמחי ז"ל ברכני ה' והקרה לפני מטמון יקר
מפנינים כתב יד ישן נושן המכיל את פירושו זה האמיתי אשר
אצרתיו לי זה לפני ימים מספר ונדרתי ואשלמה להוציאנו לאורה
בוה ואודה את ה' על חלקי ואברכנו בקהל עם

אנכי הצעיר

חיים מאיר הורוויץ הלוי

זוטעס סחורה וזוטעס שופטני עמוס
ענש יענש כל אשר בצולי יסוגו
זוטורי תורה וזולרי זוטעט ירצו ימים
זעצטו נוצ גס ארחות חיים יסוגו:

בהוצאות בית מסחר הספרים של חיים מאיר הורוויץ הלוי בק"ק
פראנקפורט דמיין.

פראנקפורט על נהר מיין

תרמ"ד.

בדפוס של ר' אלימלך סלאבאטצקי

COMMENTAR

zu den

Sprüchen Salomon's

von **R. Abraham Aben Esra**

(1100—1175).

Zum ersten Male nach einer alten, in meinem Besitze befindlichen
Handschrift

herausgegeben von

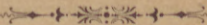
Chaim M. Horowitz.

(Jeglicher Nachdruck verboten.)

Verlag der hebräischen Buch- und Antiquariatshandlung von

Chaim M. Horowitz, Frankfurt a. M.

B. Obere Rossdorferstrasse 48.

Frankfurt a. M.

Buchdruckerei von M. Slobotzky.

1884.

איִשׁ חֲסִדִי וּמְטִיבִי,	לְכַבֹּד יְדִידִי וְחַבִּיבִי,
הוֹלֵךְ בְּתוֹם לְבָרֵךְ אוֹרֵה,	מוֹדֵעַ לְחֻמְתָּהּ וְאוֹהֵב תּוֹרָה,
שׁוֹמְרָה וּמְקַיֶּמֶת בְּלֵב תְּמִים,	לוֹמְדָה וּמְלַמְדָּה כָּל הַיּוֹמִים,
וְכָל חֲמוּדוֹת נַפְשׁוֹ מִתְאַמֵּת,	אוֹהֵב צְדָקָה וְחֲסֵד וְאֵמֶת,
זְכָאֵי כַעֲמַר נָקִי,	מוֹפְלֵג וְשִׁנּוֹן חֲרִיף וּבָקִי,
וּמוֹקִיר וְרַחִים רַבָּנָן,	אֵיהֶו גּוֹפִיָה צוֹרֵבָא מִרְבָּנָן,
וְיַעֲבֹדֵנוּ בְּכָל לֵב וּנְפֶשׁ וּמַאֲד,	וְאַלְקִים יֵרָא הוּא מְאֹד,
רַבִּי יַעֲקֹב אִישׁ פְּאֻזְעוֹ,	אוֹצֵר בְּלוֹם הַמְּלֵא מִכָּל זֶן,
נַעֲנִלֵעַ הַיְקָרָה וְהַמְהוֹלָלָה,	וְלִכְבוֹדַת רַעִיתוֹ הַכְּלָהּ,
יִשְׁבְּעוּ טוֹב וַיְחַדּוּ שְׁלוֹ וְשֶׁאֵנָן,	יִנּוּבוּ עַד שִׁיבָה דֶשֶׁן וְרַעֲנָן,
וְרַחֲמִים וְחַיִּים יִתֵּן לָהֶם אֵל שְׁדֵי,	יִשְׂאוּ בְרַכָּה עַד בְּלֵי דֵי,
וַיְחַדּוּ נַפְשָׁם בְּסוּד הַקְּרוֹאִים,	לְיוֹם יִבּוֹאוּ כְּבָרִית הַנְּשׂוֹאִים,
וּלְפָנֶיהֶם תַּעֲבוֹר מִנְחַתִּי,	וּבִשְׂמַחְתָּם רַבָּה שְׂמַחְתִּי,
וְזֹאת תְּפַלְתִּי לְאַלְקֵי הַשָּׁמַיִם:	וְלֵהִי בַעֲדָם אֲפָרוּשׁ כְּפִים,

וְאֵל שְׁדֵי יִבְרַךְ אֶתְךָ וַיְפַרֵךְ וַיְרַבֵּךְ וְהֵייתָ לְקָהֵל עַמִּים:
וַיִּתֵּן לְךָ אֶת בְּרַכַּת אַבְרָהָם לְךָ וְלוֹרְעֶךָ אֶתְךָ וְגו':
(צִלְשִׁישׁ כ"ס ג'—ד').

כִּה בִרְךָ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב בְּנֵי אִישׁ תְּמִים
בְּלִכְתּוֹ לְקַחַת לֹו אִשָּׁה בֵּית אַחֵי אִמּוֹ פְּדָנָה אַרְם
"וְאֵל שְׁדֵי יִבְרַךְ אֶתְךָ וַיְפַרֵךְ וַיְרַבֵּךְ וְהֵייתָ לְקָהֵל עַמִּים
וְאֵת בְּרַכַּת אַבְרָהָם לְךָ וְלוֹרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ יִתֵּן אֵל רֵם"
וְכֵה לִיעֲקֹב אִישׁ פְּאֻזְעוֹ, חָם גַּם יוֹשֵׁב אַהֲלִים
בְּיוֹם כְּלִילוֹתָיו עִם רַעִיתוֹ נַעֲנִלֵעַ וּוְיִנְבַעֲרָנָן
בְּנֵאֻמְטִינְגָהָאם
בּוֹכְרָה חֲסִדְיוֹ הַנְּאֻמָּנִים, גּוֹדֵל עֲרֻמוֹ וְרַב הַמַּעֲלָלִים
תְּבַרְכֵנוּ נַפְשֵׁי, וְלִשְׁטָם וְלוֹזְכָרֵם הַקְּרַבְתִּי סֵפֶר בְּרַכַּת
אַבְרָהָם

בִּישַׁע אֱלוֹקִים יוֹם דֵי י"א לִירַח סִיוֵן
שְׁנַת וַיִּשְׁבְּעוּ בְּרַכַּת ה' וְזוֹ"ב }
כ"ל בֵּית יַעֲקֹב }
לפ"ק פה פראנקפורט דמיין .

ה מו צ י א ל א ו ר .

ראש דבר

ברוך ה' אלוקי אברהם אשר בחר בעבדו רבינו אברהם כר'
מאיר אבן עזרא הספרדי זצ"ל (הנולד בטולידה
בשנת ד' אלפים תת"ס (1100) ונאסף אל עמיו באי רודוס בן שבעים
וחמש שנים בשנת ד"א תתקל"ה (1175). הוטר מגזע היחש בני
יהודה ובנימין ונצר משרשי אנשי שם גדולי הדור בתורה ויראה
בעושר ומלכות בחכמה ומשרה מגדולי גראנטה כר' יוסף הנשיא בן
עזרא ובנו ר' יהודה הנשיא אבן עזרא והשרים ר' יצחק, ר' משה,
ר' יהודה ור' יוסף אבן עזרא דודיו (ספר הקבלה להראב"ד בסופו)
והפייטן ובעהמ"ח ס' ערוגת הבושם ושאר ספרים ר' משה בר יעקב
אבן עזרא (שם, תחכמוני שער ג', וְשׁוֹת הַרְשִׁיבִּיא חִיא סִימֵן תִּי"ח), אשר
שם המשפחה הואת נודעת למשל ולשם לתהלה ולתפארת תוספות תענית
דף כ' ע"ב בד"ה בהכניתו „כגון רבי אברהם אבן עזרא שכל בני
משפחתו היו נקראים כך" ופוק חוי כמה נפיש חיליה דהאי אילנא
דיחוסא כי בחרו בו למשל רבותינו הצרפתים אף כי לא הי' בן ארצם!)
והאציל עליו מרוחו פי שנים בכל חכמה ומדע ויהי אתו ויורהו דעת
לבאר היטב את ספרי קדשינו התנ"ך ולשון למודים נתן לו לכלכל
את דבריו בשפה זכה צחה וברה המפיקים נוגה ואור על פי הפשט
האמיתי וכפי חוקי שפת עבר. ויותר שהיה רבינו חכם עוד למד דעת
את העם ואון וחקר ותקן ספרים הרבה בכל תושיה ואלו הם שמותם
כסדר הא"ב אשר בדפוס ואשר עודם בכת"י: אגרת השבת, ספר
האחד, ס' הגורלות, ס' ההגיון, חוקות השמים או ספר
האיצטגנינות או משפטי הכוכבים בתשעה ספרים, חי בן
מקיץ, חידה על אותיות אהו"י, חידה על אותיות מ"ן, חרוזים
על שחוק סח מת, ס' הטעמים, ס' היסוד, יסוד מורא, יסוד
מספר, כלי הנחושת, מאזנים, ס' המולדות, ס' המולדות
והטבחרים והעולם והשאלות והקדרות והמאורות, ספר
המספר, ס' המשפט, (העתקת) ס' הניקוד, ס' הנסיונות, סודות
התורה, ס' העיבור, ס' העולם, ס' העצמים, צחות, ראשית
חכמה, שיר על שנות האדם, ס' השם, שער השמים, שערי

העצות, שפה ברורה, שפת יתר, תחבולה, תשובה לר' דוד בר' יוסף הנרבוני ושירים ופיוטים רבים ועוד ועוד מלבד ביאוריו על התורה המכונה סי' הישר שעל ספרי בראשית ושמות חברו בב' פנים ארוך וקצר וביאוריו על נביאים וכתובים ושמו יצא בכל הארץ לשם ולתהלה* (א) ואף כי לא כתב ספר בחכמת התלמוד ידענו ושמענו גם את חכמתו הרבה גם בו בספריו הרבים אשר גם דברי התלמוד והמדרשים ישא על שפתיו ומילתם על לשונו גם שמו וזכרו נפקד בין רבותינו בעלי התוספות ו"ל תוספות ר"ה דף י"ג ע"א בתוספות ד"ה דאקריבו, קידושין דף ל"ו ע"ב ד"ה ממחרת אשר רבינו תם השיבו (פנים בפנים) על דבריו, תענית כ' ע"ב כ"ל. מעדותו של בעל היוחסין, רבי אברהם בר מאיר בן עזרא אשר עשה פירוש הכ"ד ספרים וסי' התכונה נשמע שביאר כל התנ"ך. אמנם לא הגיעו לידינו פירושו על נביאים ראשונים והנם עוד בכת"י (אוצר הספרים לבן יעקב אות פ' 456, פ"י נביאים ראשונים להראב"ע כ"י (פירשט ח"א ד"ב)). והפירוש המיוחס אליו על סי' משלי עזרא ונחמיה כבר מוחלט מוסכם וקיים מטעם הבקורת בראיות חזקות שאינם ממנו אך לרבינו משה קמחי ו"ל כאשר הוכיחו הרה"ח ר' יעקב רייפמאנן נ"י בציון שנה ראשונה תר"א דע"ו וכ"י והרה"ח דר' ליפמאן ו"ל שם תר"ב לחודש אייר, סיון, תמוז, אב ואלול ופירושו להספרים האלה עוד לא נודעו בעליל עד כה וכבר אמרנו נושא להם לולא ה' צבאות הותיר לנו שריד בכת"י יחיד הוא בעולם אשר חנני וברכני ה' בו אשר קניתיו לבית אוצרי בכסף מלא לפני ימים מספר בעיר ניצצא—מוניפראטו בארץ איטליען אשר בפיומונטי המדינה ונדרתי ואשלמה להוציאנו לאורה ובכל לב אודה ה' כי ויכני לאחו בכנף מעיל איש קדוש הלזה ולזכות הרבים באוצר נחמד יקר מפנינים כזה ולהעניקם מברכת אברהם רבינו. הכת"י הזה הוא ישן נושן רובו נייר ומעט קלף נכתב בכתב רש"י בארבעים וששה דפים (בעלי ב' עמודים). כל עמוד מעשרים שורות וכל שורה מתשעה ועשרה תיבות בינוניות ובראש הספר נרשם: **פירוש משלי של רא"בע** ובסופו „גשלים פירוש משלי. בעזרת אל אדמה על בלי מה תולה. בריך רחמנא דסייען" ונכרך עם ספר **לכנת הספיר** מר' יהודה מסיר ליאון ו"ל הנכתב בשנת רל"ה (1475) בכתב אחר אבל כתב הפירוש הזה קדם עוד הרבה לפני הזמן הנ"ל כנראה לעין כל מבין בכת"י ובדף השני שאחרי השלמת הפירוש החלק (שהוא מאותו הגליון (עמוד ד')) באו איזה תיבות דומות

(* הסערות נוולחות צסוף הספר כלד 47, 48.

(אשר הראתים למבינים ולא יכולנו לקראתם וכתבניתם מצאתי
בנביאים אחרונים מק"ג וויניציאה רפ"ז אשר לי משנת 1593 שהם
מהצענוור) ואח"כ נזכר שנת 1599 (שנ"ט) ובדף האחרון נעתק בכתב
מאוחר מה שמצא בכת"י מפ"י על שיר השירים שכנראה ציין לו
מחבר אחד ראשי פרקים לפירוש שעשה או שרצה לעשות עליו אשר
הנני מעתיקו בהערות שבסוף הספר (ב) ולפני הספר "ל ב נ ת ה ס פ י ר"
בדף הראשון החלק נמצאו הדברים האלה אשר הנני מעתיקם ג"כ
שם (ג) הכת"י הוה תמצאנו רשום ברשימת בית מסחרי הרביעית נו/ 79.
והנה רבינו אבן עזרא בפירושו לרות ג' י"א אמר בעצמו "אשת
חיל אפרשנו במשלי" ומה מוכח למדי כי כתב פירושו להספר הזה
ובאמת בהכת"י הוה נתבאר הפ' הוואת היטב בסוף משלי בהפירוש
הזה לא נזכרו בשם אך ר' יונה והר"ש (ר' שלמה=דש"י) ושאר
פירושים באו בלשון "ויש אומרים, ויש מפרשים" אשר הראב"ע מזכירם
ג"כ בשארי ספריו לתנ"ך. וכן מתאימים לשונו ופירושו עם אלה
שבשאר ספריו ופירושו לכתבי הקודש אשר להרבות בראיות אך
למותר כי זיל קרי בי רב הוא ועיין בכל המקומות המובאים בציון
תר"ב צד 114—117, 129—133, 155—157 וצד 171 ובכל
המקראות אשר נעתקו לראיה בפ"י הוה ואך כבי' וג' מקומות נמצא
סתירה לפירושו במקום אחד אשר אין לאל ידה לבטל אמיתת
יחוס הפירוש הוה לראב"ע וכנראה חזר באחד מפירושו מדעתו
הראשונה. דברי הפירוש הוה מובאים בשרשים לרד"ק, שם בשם אביו
ר' יוסף, שם בשם קבלת אביו הנ"ל ובפ"י ר' משה קמחי על משלי
המיוחס לראב"ע וברלב"ג משלי כלשונם אף כי לא נזכר עליהם שם
ראב"ע אשר שמשו בהם והעתיקום אשר יוכיחו על קדמות הפירוש
הזה ואחרי כי בכתב יד זה מיוחס הפירוש לראב"ע באר היטב "פירוש
משלי של ראב"ע" אין עוד מקום להטיל ספק בהיחוס הוה ואשר לא
נמצא בראשו או בסופו שיר מהמחבר כדרך ראב"ע בשארי ספריו
איננה ראיה לסתור כי כן נדלג השיר בפירושו לחרי עשר (במק"ג
וויניציאה רפ"ז) אשר אין להסתפק באמיתת יחוסם כי בראש הושע
מוזכר שמו בפירוש "נאום אברהם המחבר" ובסוף מלאכי "פירשתיו
אני המחבר אברהם ברי' מאיר בן עזרא הספרדי שנת ארבעת אלפים
ותשע מאות ושבע עשרה בראש חד' טבת בעיר רודוס". את כל אלה
ראיתי להקדים לפני העתקתי ואת והמותר החרמתי אשר כבר דשו
בו רבים ואין מטמרתיו בזה להעמיק מחקר על רבינו ועל ספריו ואך
כאשר יאלצני העניין דברתי עד כה (ד). יעתה קורא יקר רצה נא
את מנחתי אשר הבאתי אליך ואברך את הי' על חלקי כי זיכני להוציאו

לאורה בפעם הראשון אחרי כי נסתם ולא נפרץ היוינו ולא זכינו לאורו עד כה והוספתי בו סדר הקפיטולי והפסוקים אשר לא נמצאו בכת"י ושמרתי לנפשי מלהגיהו אך במקומות מספר ובאשר תקותי חזקה כי רב ברכה בו לכל חובבי ספרי קדשינו ואוהבי דקדוק לשונינו הקדושה קראתי את פירושו בשם "ברכת אברהם" ובוה אפטר מעמד קורא נעים ואשים קנצי למילי ועתה שנינו נשב לרגלי רבינו זה כתלמידים מקשיבים לקול מוריהם ונטה און לשגל אמריו ונשתה בצמא את דבריו ונשאף כל הגה היוצא מפיו להבין דברי ראש כל התכמים שלמה המלך והידותיו והי יאר עינינו בתורתו ויכון לבבינו לאהבה וליראה אותו ולתת כבוד לשמו ולהוקיר דברי חכול מפומוצא פיהם מכתם אופיר אשר בכבודם נתאמר ומפיהם אנו חיים עד כי יבא שילה ובא לציון גואל במהרה בימינו ואו עינינו תחוינה את מורינו אמן .
בישע אלוקים יום גי גי סיון שנת תרמ"ד לפ"ק פה פראנקפורט
על נהר מיין יע"א .

המוציאו לאור.

מעות לתקון

קטנ"א א' (יט) וועטן ז"ל וועטיו : (כ"ג) הו ז"ל סיו : ב' (טו) נכוים
כנראה ז"ל נכוים : (כ) לונען חלך דרך טוויס. הטעם יסרחוך וווננו צעבור שחלך
דרך טוויס כ"ל : ג' (י"ג) אשר ז"ל אשרי : ד' (י) ארס ז"ל ארס : ז' ד' 7 ה' ז"ל
ח' : ח' (י"ז) ז"ל (י) : (יג) יבא ז"ל יבא : (טז) עקרו ז"ל ועקרו : (ל) נחונה ז"ל
בחונה : ט' (י) ותחמו ז"ל ותחמו : י' (ד) צמו ז"ל כמו : (ט) ידע ז"ל יודע :
י"א נלבג . (י) לדקות . וזהוה . הטעם וצעבור הוח צוגדיס טיעטן ילכדו" : (י)
חברה ז"ל חברה : (ט) חפה ז"ל חפה : (י"ג) יבח ז"ל יבח : (ט"ו) דצבור ז"ל
צעבור : (כ"ח) הוא רעה ז"ל הוא רע : י"ב (כ"ה) ישחה ז"ל ישחה : י"ג (י'
הרשע ז"ל ורשעה וצכתי ורשע ט"ס : (ט) יחור ז"ל יחור : (יט) שיש לעשות
ז"ל שיש לחים לעשות : תחמו ז"ל תחמו : ט"ו (י) רשע נעכר ז"ל רשע הבית
נעכרת : וצחזוח ז"ל וצחזוח : (י"ט) הוא ז"ל היא : חיו ז"ל חיו : ט"ו (ג)
חכום כנראה ז"ל חכום : (כז) תחרי ז"ל תחרי : י"ו (ח) הבית ז"ל וצבית : וס
ז"ל זה : י"ח (ד') והטעם נכד ז"ל והטעם דברי נכד : (כז) ויפיק ז"ל ויפיק : ב'
(ח) צקלרה וחק ז"ל צקלרה כנו וחק : (ט) ווושפט ז"ל וושפט : (כז) לוי ז"ל לוי :
חומר ז"ל חונו : כ"א (י"ח) נופל ז"ל כופר : (כ"י) ז"ל (כו) : ב"ב (כ"א ז'
ז"ל (ב"א ז') : זבא ז"ל לבוא : ב"ב (ה) והפחים רנו ז"ל והפחים והוא רנו :
כדרכו ז"ל כדרכו : (י"ד) צחנסיס ז"ל הצחנסיס : (י"ז) יחור ז"ל וחור : (כ"ג)
ויגלו כמוהו ז"ל ויגלו וכמוהו : גוילס ז"ל גוילס : ב"ג (י) תחמו ז"ל תחמו :
(ח) רחו ז"ל רחוי : (כ) חפיקורסין ז"ל חפיקורסין : וזכאן והלאה הכל תחוקן
צפנים בחוקומו צ"ה והזבין חת כוצד העצרה ידומנו לכך זכות והי וילנו
ושגיאוח ויציטנו בתורתו :

פירוש משלי של ראב"ע

קפיט' א'

(ב) משלי שלמה. ששה הפסוקים הם פתיחה לספרו להורות המשלים למה עשאים: (3) לדעת. והטעם לדעת חכמה ומוסר עשה המשלים גם להבין האדם אמרי-בינה: (ג) לקחת. והטעם גם עשה לקחת מוסר האדם בדרכי האדם ומלת מוסר הראשון שהזכיר הוא בעניין החכמה שידבר אותה במוסר. ומלת השכל שם. ומשקלו המשל ופחד וטעמו כמו שכל ויחסר ממנו וי"ו: צדק ומשפט. הטעם ולעשות צדק ומשפט עשה המשלים: ומישרים. הוא פשרה שעושים מאיש לאיש. וכמוהו ובת מלך הנגב תבוא אל המלך מצפון לעשות מישרים: (ד) ישמע חכם. הטעם וזולת שיועילו אלה המשלים לפתאים ולנערים. ויעילו לחכם כאשר ישמע אותם: ויוסיף לקח. ונבון שיבין דבר מתוך דבר: החבולות יקנה. והטעם עצות וכמוהו כי בתחבולות תעשה לך מלחמה: (ה) להבין משל. כמו הלוך הלכו העצים למשוח. והעצים משל על האנשים שהלכו לבקש להן מלך. והמליצה הוא המשל. ובעבור שהם דמיונות ומשלים כל דבריו על כן החל במלת משל. וזה הספר עשהו בכחותו. ועל כן אמר מלך ישראל שהיתה אמתו מוטלת על הבריות ובשיר השירים לא הזכיר מלך כי אין מנהג בשיר: (ו) יראת. עתה כלל ואומ' כי יראת יי ראשית דעת. וחכמה ומוסר. והטעם כי היא ראש לכל דבר לדעת ואחריה ילמד וידע כל דבר וכל אלה הדברים אוילים בו ע"כ אמר (ז) שמע בני מוסר אביך ואל תימוש תורת אמן. ולמוד המלמדת אותך והמייסדת לדעת אותם: (ח) כי לזית. ענין חיבור ובא על משקל שביה ועקרו לוח. והוא מגורת כי ילוח אישי אלי. והטעם כתפארת חן יהיו הם לראשך המוסר והחכמה: לגרגרותיך מגורת גרון. והזכיר הגרגרת על גזירת רבים בעבור שהם טבעות הרבה: (י) בני אם יפתוך. מגורת כי יפתה איש בתולה: אל תאבה ללכת עמהם. ועקרו אבה. וראוי להיות תאבה לולי הא"לף שהיא מאות הגרון והא"לף האחרונה במקום ה"א והוא על משקל תורה. והפיתוי הוא (יא) אם יאמרו נארבה לך. טעמו לשפוך דם: נצפנה. טעמו נצפין עצמנו לשפוך דם נקי חנם: (יב) נבלעם. האנשים כמו השאול שיבלעם ותמימים יהיו נבלעם כוורדי

בוד : (יג) כל הון יקר גם זה מן הפיתוי : (יד) גורלך תפיל בתוכנו פירושו שחקק חלקך עמנו בגורל או יהיה כים אחד לכולנו : (טו) בני. עד כאן פיתוי וזה אזהרה כי (טז) לרע טעמו לעשות רע : (יז) כי חנם מזורה הרשת. מבניין פעול מבניין פעל והיה ראוי להיות מזורה על משקל מצווה : בעיני כל בעל כנף. הם העופות שנראה להם כשיראו חיטה כשאינה מזורה הרשת בעבורם וכה יתפשו : (יח) והם לדמם יארכבו. וכמו כן (יט) ארחות כל בוצע בצע שנראה לבוצע שלא יבא אליו רע על מעשיו הרעים והבצע נפש בעליו יקח שימות על בצעו : (כ) חכמות בחוץ תרונה. כמו שיסרתיך אני כן תיסרך החכמה : תרונה. ראוי להיות תרונה ועקרו רנן ובאה המילה יחידה עם רבות כמו בנות צעדה עלי שור : (כא) בראש הומיות. הטעם חסר ופירושו בראש דרך גבוה החכמות הומיות שישמעו אותם האנשים : בפתחי שערים. שהכל עוצרים שם : (כב) עד מתי. וזה היו אומרות עד מתי תאהבו פתי ללכת עמו. או מלת פתי שם כמו פתיות בשקל מדי : ולצים לצון חמדו להם. לעשות ומלת תאהבו הנכון להיותה מפעל על משקל אל תאחרו אותי וישוב הצרי לפתח : (כג) תשובו. אביעה. כמו אגידה וכמוהו יום ליום יביע : (כד) ותפרעו. מלשון חכמים למפרע : (כה) או יקראונני. אלה הנז'נין נוספות : (כז) נאצו. כמו מאסו. ותוכחות נאץ לבו : (כח) ויאכלו מפרי דרכם. הרעה שיתן להם על מעשיהם הרעים וממועצותיהן הרעות ישבעו : (כט) כי משובת. מגורת שובב ועיקרו שוב על משקל מהומה ופירושו חטאת הרשעים תהרגם : שלות. תרגום שגגה ועקרו שלה והי' במקום ה"א על משקל שלה :

קפיט' ב'

(ס) או תבין. דבוק למעלה. כלומי אם תשמעו כל אלה ותלמדו אותם או תבין יראת יי' ודעת אלהים תמצא. שתכיר הכורא במעשיו : (י) יצפן. למד לישרים כמו בעבור והטעם יצפון בעבור הישרים שילמדו התושייה : והיא מגן להולכי תום. ההולכים בתמי' : (יב) לנצור ארחות משפט. הטעם התושייה תועיל לך לנצור ארחות משפט : ודרך חסדיו ישמור השם כשמרם המשפט : (יג) או תבין. הטעם כשתדע התושייה צדק ומשפט : מעגל. מגורת מעגלי צדק והם פסיעות האדם : (יד) כי תבוא. הטעם כשתדע החכמה והדעת לנפשך ינעם. והטעם בהם יהיה נועם לנפשך : (יח) מומה. הטעם אי מומה אם תדענה היא תשמור עליך שלא תכשל וככה תבונה תצרכה ודגשת הכיף בעבור האתנח : (יז) להצילך. הטעם יועילו לך להצילך מדרך רע ומאיש מדבר תהפוכות שלא תלמד מעשיו : (טו) אשר ארחותיהם עקשים. חסר ב"ית כלומי אינם הולכים בדרך ישרה : עקשים. מגורת עקש כמו עור אבל נשאר

הדגש בו: גלוויים פ'י מעותים ועקרו לזו על משקל נמונים: (טו) להצילך. ישוב למעלה למזמה. והטעם ג"כ המזימה תועיל לך להצילך מאשה ורה ונכריה כפול בטעם: (י) העובת אלוף נעוריה. הוא בעל נעוריה: ברית אלהיה שחכה. שני בו לא תנאף: (יח) כי שחה. טעמו נמתה אל מות ביתה וסמוכה אליה ובית היא בכאן על לשון נקבה. ומלת שחה פעלה ועקרו שוח: ואל רפאים. פ'י ואל מתים נטו מעגלותיה: (יט) כל באיה פירושו באים אליה: לא ישובון חיים כי שמה ימותו: (כ) למען תלך בדרך טובים: (כא) ישכנו ארץ. הרשעים ימותו והישרים ישבו בארץ: 'ותרו. מבניין נפעל נותר ועקרו יתר: (כב) יסחו. פ'י יעקרו. והטעם יסחו הנוסחים אותם ממנו. וכמוהו ויאמר ליוסף. והוא במשקלו יתנו:

קפיט' ג'

(ה) בני יצור. מחסרי הנ"ן ועקרו נצר. כמו ידור: (ג) כי ארך ימים יוסיפו לך. המצות ובאין על לשון זכר הנה: (ג) חסד ואמת. פירושו אל תרצה שיעובך אהבם ותרדפם אותם: קשרם. לזכר שלא תשכח אותם כטעם והיו לאות על ידך: כחבם. פ'י כתוב אותם החסד והאמת על לוח לבך: (ד) ומצא חן. כטעם ותמצא. והטעם אם תעשה כן תמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם: (ו) בכל דרכיך דעהו. הטעם בכל ענייניך דע השם שבוכירת שמו תעשה כל דבר: והוא יישר אורחותיך: (ח) רפאות. על משקל סכלות הטעם ואת שתבחר כשם תהי רפאות לשרך ופ'י מיבורך. והר"ש הגיראת במילת שררך אגן הסהר היא נבלעת בדגשות ריש שלך ובלא כינוי יעשה ממנו שורר על משקל חדש ואמ' לשרך כי שם מוסר הגידים: שקוי. שם מלשון משקה: (י) וימלאו אסמיק. אוצרותיך: יפרוץ מן ויפרוץ האיש מאד. והטעם שם התירוש עד שירתח ויעלה למעלה ויצא לחוץ: (ה) (אל) מוסר. אל תקוץ מגורת ואקוץ בס. והחולם והשרק אחד הם בתמורה. והטעם אם ייסרך לשמור מצוותיו אל תמאם בתוכחתו: (ג) כי וכאב את בן ירצה. כן ייסר הב"ה לאדם: (ג) אשר יפיק. כמו יוציא ועיקרו פיק מגורת ויפק רצון מיי. והטעם שיפיק התבונה מאדם אחד וילמדה: (יד) כי טוב סתרה מסחר מהחכמה: מסחר כסף ומחרוץ. פירושו זהב: (טז) ארך ימים. מביאה מימינה. ובשמאלה: (יז) נתיבותיה שלום. שלא יבואו בני אדם בה לידי מריבה כמו מסחורה אחרת: (יח) עץ חיים. חסר כ"ף כמו עץ חיים שמי שיאכל ממנו שיחיה יותר כן איש שיודע חכמה: ותמכיה. הטעם סומכי התורה: מאשר. כל אחד ואחד מן התומכים. והוא מגורת כי אשרוני בנות: (יט) יי בחכמה יסד ארץ. הטעם ראה כמה יקרה ונכבדת החכמה שהב"ה יסד בה ארץ: כונן. פועל מרובע עלום העין וכפול הלמד ומשפטו להיות פועל שלם:

(כ) בדעתו. השם חכמה תהומות נבקעו ונובעים המים למעלה: ירעפו. מגורת הרעיפו. ופי' יולו: (כא) יליוו. הדגש אשר בלמ"ד מביא הנח שהיה ביו"ד בתחילה כמו יקימו ושיבו הבאים היו"דין בקמץ להביא נח מהן ביניהן וככה משפט מלינים. והטעם שלא יסדרו המצות מעיניך: (כג) או תלך לבטח. כשתדע החכמה: תגוף. מחסרי הנזין ועקרו נגף כמ' תדור. כטעם עם אבני השדה בריחך: (כד) וערבה. מגורת כי קולך ערב: (כה) אל. הטעם אם תבוא שואה לרשעים לא תפחד אתה: (כו) כי כסלך בשם הוא ישמור רגלך. ומלת כסלך כמ' תקותך. וכמוהו וישימו באלהים כסלם: (כז) אל. כלומי אם יבוא לך אדם שתעשה לו חסד או צדקה אל תמנענו מבעליו העני הראוי לקבל הטובה: בהיות לאל. מגורת יש לאל ידי והוא עניין חווק והטעם שיש לך כח לתת לו: (כט) אל תחרוש. עניין מחשבה מגורת לב חורש מחשבות און: (ל) אם לא גמלך. הטעם אם לא החל לעשות לך רעה וזה הלשון בא עם המחל לעשות טובה או רעה ועם המשלם ובפסוק אחר נמצא והוא הגמול אחם משלימין עלי ואם גומלין אתם עלי: (לא) אל תקנא. שתאמר אעשה כמוהו: (לב) כי תועבת י"י נלוו: ואת. במקום עם סודו כלומי לישרים מגלה הביה סודו: (לג) מארת. ראוי להיות מאירת כמו מחתת דלים לו שאינה מקבל דגש ועקרו ארר ופירושו שתהיה מארת יי בבית רשע על כל מעשיו הרעים: (לד) אם לליצים. הטעם כאשר יליצו האנשים כן יליץ להם הביה וזה כמו ילעג למו: (לה) כבוד חכמים ינחלו. שנחלת חכמים: וכסילים מרים קלון. כל אחד ואחד ירימו קלון לעצמם והוא נחלתם:

קפיט' ד'

(3) כי לקח טוב. פירושו תורה טובה לכם: (4) כי בן הייתי לאבי. כלומי אע"פ שהיו לו בנים אחרים אהבני על כולם: רך ויחיד לבני אימי. שלא היה לה בן אחר: (7) וירני. אבי: (1) אהביה. פירושו אוהב התורה: ותצרך. פירושו ותשמרך: (2) ראשית חכמה. הטעם ראשית כל דבר היא החכמה על כן קנה החכמה: (8) סלסליה. פירושו דוממה. מגורת סולו לרוכב בערבות: (9) תמגנך. מגורת אשר מגן צריך בידיך והוא עניין מסירה ונתינה. והטעם תמגן לך: (3) לא יצר צעדך. והטעם מי שיצר צעדו קרוב לנפילה: (10) ואל תאשר. אל תדרוך. מגורת שפכה אשורי: (11) פרעהו. מלשון למפרע. ופירושו אל תלך בדרך שהולך בה: שטה מעליו. פירושו נטה מעליו. מגורת כי תשטה אשתו: (12) כי לא ישנו. בשקל יפעלו. בשקל יראו מיי בא היו"ד במאריך להביא פ"א הפועל ועקרו ישן: (13) לחמו. מגורת לחם. ופירושו כמו אכלו: (14) וארח כאור נוגה. יאור כאור נוגה ואור

שם במקום פועל ופירושו מאיר: נכון היום. פירושו תכונת היום והוא שם והנ"ן נוספת ללא דבר. ויש אומרים כי הוא מבניין נפעל והוא סמוך: (יט) כאפילה כמו חשך. כלומ' שלא ידעו במה יכשלו בחושך ויפלו. אבל הצדיקים שיש להם אור לא יפלו בדרכם: (כ) הט. ציווי כמ' הטח כמ' הק את עפר הארץ: (כא) יליו. פירושו יסורו. והוא מגורת ונלווים במעגלותם. וכבר פירשתי בדקדוק למעלה: (כב) מוצאיהם. פועליהם. מגורת מצא: (כג) מכל משמר. פירושו יותר מכל משמר נצור לבך שלא יחשוב רעה. וי"א מכל משמר שראוי להשמר נצור לבך: (כד) ולוות. ראוי להיות לוות בשקל עקשות ועקרו לזה: (כה) עינוך לנכח יביטו. הטעם הבט הדבר קודם שתעשה: יישרו. בא שלם כמו אייסרם כשמע לעדתם מגורת הישר לפני דרכך וגם זה בא שלם: (כו) פלם. פי' שקול. כלומ' אם תרצה לעשות כלום ראה מה יהיה באחריתו ואז יכוננו דרכך: (כז) אל תט. כלומ' אל תט מדרכי ומצותי לימין ולא לשמאל:

קפיט' ה'

(3) לשמור מזימות. כלומ' קודם שתעשה מעשיך חשוב בהן: ודעת. אינו סמוך. כלומ' שפתיך ישמרו דעת שתבין איך תדבר: (ג) כי נפת. מעלומי העין כמ' בשת ועקרו נף מגורת ומתוקים מדבש ונפת ציפים: תטפנה. מחסרי הנ"ן כמ' תפלנה ועקרו נטף. והוא מגורת יטפו ההרים עסיס ופירושו יולו: משמן. המס כמ' יותר כמ' מוקנים אתבונן: (ד) שאול. חסר בי"ת. והטעם בשאול צעדיה יתמוכו וחברו כי ששת ימים והנמצא בית י"י שהיו ראויים להיות בששת בבית יי: (ה) ארח חיים פן תפלים. פי' ר"ש ו"ל אל תשקול ארח חיים אצל אותה אשה וזה לאמר אי זה דרך לעשות או זו או זו כי מעגלות הזונה נעו אל שאול ולא תדע להזהר עד שתגיע ותפול: (ו) פן תתן לאחרים הודך. כלומ' שיירשו אחרים עמלך וחיליך והפסוק הבא מוסיף לפרש: (ז) פן ישבעו זרים כחך ועצבך. כלומ' עמלך: (ח) ונהמת באחריתך. ופירושו שתקונן ותתחרט על מעשיך הרעים: (ט) ואמרת איך שנאתי מוסר: נאץ כמ' מאס: (יג) מורי. כמו מלמדי: (יד) כמעט. הטעם כדבר מעט שהייתי בעולם הייתי בכל הרע הזה: (טו) שתה מים מבורך. רמו שלא תשכב עם אשה אחרת: (טז) יפוצו מעיינותיך. פירושו צאצאיך. ודמה אותם למים בעבור שאמ' שתה מים מבורך: (יז) יהיו לך לברך. רמו שלא תזנה אשתך: (יח) יהי מקורך ברוך. אם תשמור נפשך מזאת: (יט) תשגא. כמ' תחננה. וכמוהו (כ) ולמה תשגא בני בורה והם מגורת שגיון לדוד או מגורת שגגה: (כא) נכח. כלומ' שיראה כל מה שיעשה האדם: (כב) עונותיו

ילבדונו. מלה ורה והיה ראוי להיות ילכדוהו כמו ישמרוהו ואין דומה
לו בפעלים: יחמך. כמי יסמך. והטעם שיתלה בהם:

קפיט' ו'

(ה) כני אם ערכת לדיעוך. שהייתה ערב לאחד בעבור חביריך:
חקעת. שתשית ירך על ידו לאמת דבריך כמנהג: (3) נוקשת. מבניין
נפעל. מגורת מוקש: (ג) כי באת. שהבאת כפיך על כף רעיך: לך
התרפס עניין פיוס ובלעז אפגאר. וכמוהו מתרפס ברצי כסף. וי"מ
אותם מעניין בויון ומרמס מלשון ארמית 'ברגלה רפסה ופירושו
שחבוה עצמך לפניו שלא יקח משכונך: ורהב. מגורת ירהבו הנער
בוקן: (ה) הנצל. דבק עם הפסוק שלמעלה. כלומי אל תתן שינה
לעיניך עד שתנצל מיד רעיך כצבי מיד שירצה האדם ללקוח ויצל
עצמו מידו: יקוש. שם פח כמי' כשך יקושים: (ו) שוטר. כמי' שופטים
ושוטרי': (ח) אגרה. כמי' אספה מגורת ולא תאגור: (ה) ובא כמהלך.
כלומי אם יבוא כאיש מהלך רשך ומחסורך תהיה להם אתה כאיש
מגן שלא יוכלו לגעת בך: (יג) קורץ. מגורת יקרצו עין. והטעם דרמו
ובלעז גינר: מולל. מעניין קורץ: מורה. כמו מלמד: (יד) חורש רע.
כמי' חושב רע: מדינים. עניין מדיבה: (ט) יפח. כמי' ידבר. כלומי
שידבר כובים כדי להרוג האנשים: (כא) קשרם. וענדם מעניין אחד.
ופירוש קשרם על לכת תמיד בנסתר וענדם על גרגרותיך בגלוי:
(כב) תנחה. כלומי תנחה אותך התורה בדרך ישרה: תשוחך. פירושו
תדבר עמך: (כג) בעפעפיה. כלומי שתקרוץ אליה למצוא חן בעיניך:
(כד) כי בעד. כלומי בעבו' אשה וזנה יבא האדם לעניות עד שיאכל
כנר לחם מאחרים. רק השוכב עם אשת איש יבוא לידי מיתה וזה
טעם נפש יקרה תצוד וזהו המשל: (כז) היחתה איש בגחלים. (כח) אם
יהלוך. (כט) כן (תבוא) [הבא] על אשת רעהו לא ינקה. שלא יבוא
לידי מקרה רע. והשנים פירושים הם מפורשים בחמיה. ומלת
היחתה מבניין פעל קל ופתח הוי"ו במקום חירק והוא מגורת גחלים
אתה הותה על ראשו וזה שאמרנו בעבור שלא נמצא פועל אחד
מבניין הפעיל ממנו החתה כמי' הרבה. ומלת תכניה. מגורת כויה והוא
מבניין נפעל: (ל) לא יבוו לגנב כי יגנוב. כלומי בעבור שאין לו מה
יאכל: (לג) ונמצא. כלומי אם נמצא הגנב בגניבתו לא יומת רק
ישלם שבעתים או כל הון ביתו יתן רק (לד) נואף אשה חסד ומי
שרוצה להשחית את נפשו יעשה כל זאת וגם (לה) נגע וקלון ימצא:
(לז) כי קנאה. כלומי הקנאה לאיש כשישכב אחר עם אשתו תתן לו
חמה ולא יחמול על השוכב ביום נקם: (לו) לא ישא. כלומי אם

יתן כל כפר שלא יהרגו ולא יקחנו עד שיקום ממנו כמי שעושיין
מן הגנב כי יותר קשה הניאוף מן הגניבה:

קפ"ט ז'

(3) כאישון פירושו בת עין: (ד) ומודע. כמו קרוב כלומ' שתחבב: (ה) לשומרך. כלומר החכמה והבונה תשמור אותך מאשה ורה ונכריה: (ו) כי בחלון ביתי הוא עניין משל שיבין שיביא שלמה על הפתאים: (ז) בנשף. כלומי באי זו שעה יבוא לביתה בנשף בערב יום: (ח) שית זונה. שתשית עצמה לקראת הנואף. ומלת שית מקור: ונצורת לב. כמי חרבת לב. שאין לה שכל והוא שם התואר מגורת ובנצורים ילינו. כעיר נצורה. ור' יונה ד"ל פי' ונצורת לב שאין אדם יכול להערים עליה ויהיה מגורת מכל משמר נצור לבך: (י) הומיה. כלומי הוונה היא הומיה וסורת שלא תוכל לשכן בביתה ומבקשת הנואפים: (יא) העוה. היה ראוי להיות הוי"ן דגושה כמו הסבה ועקרו עוו סבב והוא מבניין הפעיל העו ושלם העווו כמי הפעיל: (יב) היום שלמתי נדרי. כלומי בעבור שראיתך והטעם כי נדרים עשיתי על ראות פניך ועתה אשלם אותם: (יג) חטובות [אטון]. מלשון תרגום מיתריהם אטוניהון ופירושו חבלים: (יד) נפתי. כלומי הולתי משכבי מגורת גשם נדבות תנף אלהים ופירושו להריח הסדינים ריח טוב: (טו) דודים. כמי אהבים: נתעלסה. עניין שמחה וכמוהו ולא יעלוס: (טז) הכסא. כלומי לזמן ידוע כמו תקעו שופר בכסא: (יז) ברב לקחה. כלומי בטעם אמריה: (יח) כשור אל טבח. כלומר שיבא פתאום לטבח: וכעכס. מגורת תעכסנה והוא מכה שמשמעת קול. וי"א כי עכס כבל ברזל והטעם שקשה כעכס האויל אל מוסרו להביא רגליו בו כן קשה להביא הנואף למוסר: (יט) עד יפלה. העניין יבקע. מגורת פולח ובוקע בארץ: כמהר צפור. לבוא אל פח מהרה ולא ידע כי בנפשו הוא כן הפתי לא ידע עד שתמיתנו הוונה: (כ) אל ישט. ראוי להיות ישטה כמו ישת ישטה מגורת שטה מעליו ועבור: (כא) ועצומים כמו חוקים:

קפ"ט ח'

(ב) הלא חכמה. אלה הפסוקים מפורשים למעלה: (ג) שמעו כי נגידים אדבר. כלומי דברים נגידים אדבר: (ד) בצדק כל אמרי פי פי' אין בהם דבר נפתל ועקש: (ה) נכוחים. שם התואר על משקל גדולים. ופירוש ישרים וטעמי למבין אותן: (ו) ודעת מחרוץ. במקום יותר: (ז) שכנתי ערמה. כלומי עם אנשי מרמה: ודעת מוימות אמצא. כשאני שוכן עם אנשי ערמה והטעם רוצה לומי כי האנשים מוצאין מוימות ודברים עמוקים כשהן יודעין אותי: (ח) יראת

י. הטעם יראת יי היא לשנאת איש רע והוא מקור יבא על דרך בעלי ההיא כמו מלאת ימי נורו: (יד) לי גבורה. הטעם שבי יתגברו האנשים: (טו) בי מלכים ימלוכו. הטעם בעבורי: (טז) שרים ישורו. בשקל יסובו וראוי להיות ישררו כמו ישמרו רק הרי"ש אינה ראוייה להדגש עקרו שרר והוא מבניין פעל קל: (יז) אני. זה יאמר החכמה והטעם מי שילמדני אהב ומלת אהב ראוייה להיות אאהב על משקל ואחר עד עתה ועקרו אהב אחר: ומשהרי. פירושו שיקומו בבקר ללמוד אותי ימצאונני: (יח) עושר וכבוד. הטעם אותי יש לו בעבורי עושר וכבוד: הון עתק פי' גדול. והוא מגזרת ועתיק יומין שיש לו ימים רבים והוא שם התואר בשקל שמן גדל: (יט) בארח צדקה. כלומי עם אנשים שיעשו צדקה אהלך: בתוך נתיבות. כפל לשון: (כ) להנחיל אהבי יש. הטעם לתת נחלה לאהבי יש לי כח אם ילמדוני: ואוצרותיהם אמלא מטוב: (כא) יי קנני. שבה החכמה לשבח עצמה: ראשית דרכו. כלומי שלא היה בעולם כי אם חכמה ובה ברא הכל: (כב) מעולם. המ"ם כמו יותר כמ"ם מוקנים אתבונן ופירושו יותר. מעולם. הטעם רוצה לומי טרם שיהיה העולם ובריותיו והפסוק העליון מורה זה הפירושו והבאים אחריו וכמהוה גם מיום אני הוא טרם היות יום: נסכתי. מגזרת נסכתי מלכי. והוא מבניין נפעל מחסרי הנו"ן ועל תשלומו ננסכתי. ומ"ם מקדמי כטעם מ"ם מעולם והטעם היות קדמי ארץ: (כג) חוללתי. מבניין פועל שלא הזכיר שם פועלו מפועל מרובע בשקל כוננתי ועקרו חיל: נכבדי מים. ריבוי מים והנו"ן נוספת כנו"ן נפתולי אלהים נפתלתי והוא כטעם ואברם כבד מאד: (כד) הוטבעו. מבניין הופעל על משקל החבאו ועקרו טבע: (כה) בחקו. מפעל קל ובא ברפה הקוף והשלם בחקקו בשקל בשמרו: (כז) באמצו. מבניין פעל והטעם שיהיו עומדים לעד: בעוון. מגזרת עוון וגיבור. ופירושו שלא יצאו המים ממקומם: (כח) בשומו לים חוקו. כמי שני אשר שם גבול לים לא יעבור: פיו. כמי שפתיו: (כט) ואהיה אצלו אמון. שם והטעם באמון. והטעם שהאמנתי וגדלתי אותו. כטעם נאמנה אתו והוא בשקל גאון: (ל) משחקת בתבל. הטעם אחר שברא העולם הייתי משחקת בתבל ארצו ושעשועי: (לא) אל תפרעו. מלשון רבנן למפרע: (לב) לשמור. הטעם שיאמר לפתח אם יוכל לדבר עמו: (לג) ויפק. כמו ויוציא ובמקום אחר נמצא יפיק תבונה והוא מבניין הפעיל ועקרו פיק: (לד) וחוטאי. הטעם החוטא אלי: חוטם נפשו וכל משנאו אהבו מות:

קפ"ט ט'

(ד) מי פתי. הטעם אחר שבנתה ביתה החכמה אמי מי פתי

יסוד הנה וזה משל כתלמיד חכם שרוצה ללמד לאחרים שיסדר
החכמה והספרים ואחרי כן ילמד אותם לתלמידים: (ס) לכו [לחמו]
בלחמי. פירושו מן לחמי והבי"ת במקום מן כבי"ת ומאומה לא ישא
בעמלו שהוא מקום מן: (א) יעובו. הטעם עובו האנשים פתאים ולא תלכו
עמם. וי"א עובו הפתאים הפתיות וחיו הטעם ותחתיו כמו ומת
בהר: ואשרו. מפעל קל בשקל שטרו ופי' צעדו: (ז) יסר לץ. מגורת
מוסר והטעם המיסר אותו לקח לו קלון שיחרפנו וכן מי שאומד
לרשע מומו יקח לו קלון. וי"א מוכיח לרשע הוא רוצה לשמע מומו
שנאמי לו חרשע אבל אתם לא תהיו כליצים שתחרפוני: (ט) תן
לחכם. מוסר ויחכם עוד: (י) קדושים. שם התואר להב"ה. וטעם
ודעת אלהים קדושים היא הבינה הנכונה. ומצאנו במקום אחר כי
אלהים קדושים הוא והפסוק כפול בטעם: (יג) אשת כסילות. והטעם
אני אמרתי לך זה אבל אשת כסילות ואשת פתיות תאמר לך זה:
ובל ידעה מה. פירושו מאומה וכמהו וחכמת מה להם: (יז) מים
גנובים ימתקו. בעת עצירה שאין נמצא מים: ולחם סתרים ינעם בעת
הרעב כאשר יאכל אדם בסתר שלא יגולו לו הלחם והמים ככה ימתק
משכב אשה אחרת העשוי בסתר: (יח) ולא ידע. האישי: כי רפאים
שם. והטעם מתים שימותו בפשעה קרואים שלה:

קפיט' י'

(3) לא יועילו אוצרות רשע. לאדם ביום אידו רק אם הם
מקובצים בצדקה היא תצילם ממות: (ג) והות רשעים. שעשועים היא
ההדוף אותם ומלת ההדוף כמי' להדוף: (ד) רש. הטעם העושה כף
רמיה לשקול בו יהיה רש באחרונה ומלת כף כמו מאונים מטעם
מקומו והמשקל דומה לכף: ויד חרוצים. הנאמנים העושים ביושר כל
מלאכתם ידם תעשירם. ומלת חרוצים מגורת כן משפטיך אתה חרצת:
(ה) אגר בקיץ. מגורת ולא תאגור אגרה בקציר מאכלה והכל עניין
אסיפה: נדרם. מגורת מהלך נדרם: בן מביש. עצמו שילך בשערים
שיתנו לו: (ו) ופי' רשעים יסתור [יכסה] חמם. עד שיראה עד שילשין
וי"א שהחמם יכסה פיהם: (ז) זכר. ושם רשעים ירקב. שלא יזכור
כמו עץ רקבון והכל עניין כילוי: (ח) חכם לב יקח. כמו ילמוד והוא
מגורת כי לקח טוב: ואויל שפתים שידבר הרבה: ילבט. טעמו יכשל
והוא מבניין נפעל ועקרו לבט: (ט) הולך בתום. שילך בדרך ישרה
ילך בטח: ומעקש. מעות דרכיו שלא ילך בדרך ישרה: ידע. פירושו
ישבר והוא מגורת ויודע בהם את אנשי סוכות: (י) קורץ. מגורת
קורץ בעיניו: יתן עצבת. שיבוא לידי עצבון בעבור שהיא תועבת יי:
(יא) מקור חיים. כלומ' כמקור חיים שמקור חיים בעולם בדבריו

הטובים: (יג) שנאה. הטעם השנאה תעורר מדנים שיבא לידי תגרה ומלת תעורר בשקל תכונן והוא מפועל מרובע ומלת מדנים מגורת מדון והכל עניין 'מלחמה': (יג) בלב [בשפתי נכון] תמצא חכמה. שילמוד אותה: ושבת (לא) [לגן] חסר לב. שאינינו יודע לומי אותה: (יד) ופי אויל. חסר בי"ת והטעם וכפי אויל נמצא דבר, רע שתהיה לו מחתה קרובה: (טו) מחתת דלים. פירושו רישע וענים היא מחתתם: (טז) פעלת צדיק. הוא בעבור שחיה יותר: תבואת רשע. פי פעלת רשע שהוא עושה ומעשיו יהיו לחטאת: (יז) ועווב תוכחת מאיש מתעה היא ארת חיים: (יח) דבה. מגורת דבתם רעה: (יט) ברוב דברים. הטעם מי שידבר הרבה לא יחדל שלא יבא פשע בדבריו: וחושך שפתיו. שלא ידבר הוא המשכיל: (כ) כסף נבחר. הטעם כסף נבחר כן פי צדיק שידבר דברים צרופים ונבחרים רק בלב הרשעים: כמעט. הוא הלשון בעיניהם שמבזים אותו: (כא) שפתי צדיק ירעו רבים. הטעם ילמדו אנשים רבים והוא מגורת ורעו אתכם דעה והשכל: ואוילים בחסר לב ימותו. בעבור שלא ילמדו חכמה: (כב) ברכת יי. הטעם ברכה שתבא מאת השם על פי מולו או על פי מעשיו הטובים היא תעשיר האדם: ולא יוסף עצב עמה. שלא תבא אליו בעצבונו: (כג) כשחוק לכסיל. הטעם כשחוק הוא בעינו כשיעשה זמה. ומלת זמה כמו זמה היא כן שחוק לאיש חכמה תבונה שהוא שמה בה: (כד) מגורת. מגורת ומגורותם אביא להם ופי מן הדבר אשר יפחד יבא אליו. רק תאות צדיק יתן הב"ה: (כז) ושנות רשעים. מגורת שנה: תקצנה. בעבור שאין הולכין בדרך ישר: (ל) ימוט. מבניין נפעל בשקל יכון: (לא) פי צדיק ינוב חכמה. כלומי ירבה חכמה. והוא מגורת עוד ינובון בשיבה: (לב) שפתי צדיק [ידעון רצון] לשום שלום בין איש לאיש: ופי רשעים. ידבר תהפכות בין איש לאיש:

קפיט' י"א

(ג) בא ודון. הטעם כשיבוא איש ודון בעולם יביא עמו קלון וכשיבא איש צנוע בעולם יביא עמו חכמה: (ג) וסלף בוגדים. מגורת ויסלף דברי צדיקים: ישדם. הטעם ישוד אותם: (ד) במות. כשימות אדם רשע אברה תקותו מן העולם הבא: ותחלת. איש אונים אברה והוא מגורת און: (ח) צדיק מצרה נחליץ. מגורת יחלצון ידידיך והוא מבניין נפעל: ויבא רשע תחתיו. של צדיק: (ט) חפף חנף. הטעם החנף ישחית בפה רעהו שילשין אותו לאחרים וצדיקים בדעתם יחלצו מן החנף והטעם בדבריהם הטובים יצילו עצמם ממנו: (יא) בכרכת. ובפי רשעים תהרום הקריה שילשינו האדם אשר בה: (יג) בו לרעהו הוא חסר לב: ואיש תבונות יחרש כאשר יבוו אותו: (יד) באין

תחבולות. בעבור שאין לו יועצים יפול עם: ותשועה. תבא ברוב יועץ: (טו) רע ירוע. רע נמצא פתוח ועל כן יהיה מפעלי הכפל בשקל נשקו בר ושרשם רעע ברר והוא מלשון ארמית וכפרזלא דמרעע כל אילין גם מלשון של העברית הרועם בשבט ברזל ומלת ירוע מבניין נפעל מואת הגיורה וראוי להיות כמו יכון לולי הרי"ש שאינה מקבלת דגשות והוא מבניין נפעל ופירושו שבר ישבר בדבור שערב זר והטעם שיבא אל ביתו לקחת משכוננו: ושונא. אנשים תוקעים. והטעם שאינו רוצה לעשות ערבות כמוהן ישכון לבטח: (טז) אשת הן תתמוך. כמו תסמוך. והטעם היא תתמוך אותו במעשים הטובים: ועריצים יתמכו עושר. בשחד שיקחו וקבצו ממון: (יז) גומל. מגורת ויגמול שקדים. והטעם איש חסד גומל נפשו שיעשה מעשים טובים: ואיש אכורי עוכר שארו. שהולך אחר תאות הבשר. ומלת שארו כמי בשר מגורת אם יכין שאר לעמו: (יח) רשע עושה פעולת שקר. שלא יעשה כי אם מעשים רעים: וזרע צדקה. היא פעולת אמת ויקבל אדם שכר טוב ממנה: (יט) כן. כאשר העושה צדקה בעבור חיים שירבו לו כן מרדף רעה למותו: (כ) תועבת. עקשי לב שלבו מעוות: (כא) יד ליד לא ינקה. איש רע שאם יעשה הוא רעה מיד יביא לו השם רעה: (כב) נום. הטעם כנום זהב: וסרת טעם. שאין לה דעת: (כג) תאות צדיקים. לעשות טוב ותקות רשעים לעשות עברה: (כד) יש מפור. שעושה צדקות: וחושך מיושר אך למחסור. שיבא אליו: (כה) נפש ברכה. הנותן מברכותיה לעניים תדוּשן על ברכתו: ומרה. האנשים: גם הוא יורה. מגורת כי אם הרוה את הארץ גם הוא נקרא יורה מגורת יורה ומלקוש: (כו) מונע בר. שלא ימכרוה בעת הצורך שהוא יקר: יקבורו לאום. והטעם יקללהו העם שהם רעבים: (כז) שוחר טוב. לעשות טוב. והטעם שיקדים עצמו לעשותו: יבקש רצון. מהב"ה: (כח) עוכר. ועבד הוא האויל לחכם לב: (כט) פרי צדיק. חכמתו כעץ חיים להאריך נפשו בעולם: ולוקח. מלמד מגורת כי לקח טוב נתתי להם תורתו אל תעוּבו: (ל) הן צדיק. הרעות שעשה בארץ ישלם לו:

קפיט' י"ב

(3) טוב. הטעם איש טוב יפיק רצון מיי: ואיש מוימות ירשיע. הטעם איש מהשבות רעות ירשיע תמיד. וי"א שהוא כמי זמות: (ד) אשת. וכרקב בעצמותיו. מהבעל כאשר היא מבישה שיש לבעל כלימה ובושת: (ה) מחשבות צדיקים. לעשות משפט: תחבולות. כמו מחשבות: (ו) דברי רשעים. לארוב דם: (ז) הפוך רשעים. הטעם הב"ה יהפוך אותם שיוציאם מזה העולם: ואינם. שלא יהיה לו זכר בעולם: ובית צדיקים ועמד. שיהיה לו זכר לעולם: (י) חמד.

מצוד. מגורת מצודים (וחכמים) [וחרמים] רשם שם בטעם דעות :
ושרש צדיקים יתן. שלא יוכל הרשע להשחיתם : (יג) בפשע שפתים.
יבא מוקש רע : ויצא. צדיק מאותה צרה בזכותו : (טו) אויל ביום.
שיתקוטט עם חבירו יודע כעסו אם הוא סבלן : (יח) יש בוטה. מגורת
לבטא בשפתים. והטעם יש איש מבטא בשפתים ומפרש דבר רע
עם פיו להלשין חבירו שהוא כמדקרות חרב שממית אותו ומדקרות
מגורת כל הנמצא ודקר : (יט) שפת אמת תכון לעד. הטעם תעמוד
בשלוח לעד : ועד ארגיעה. כמו רגע כי הוא שם והאלף נוסף והטעם
יאבד מן העולם : (כ) מרמה. חורשי. כמו חושבי : (כב) לא יאנה.
מגורת אנה לידו. והטעם לא יקרה לו שום און והטעם שום רעה
בעולם : ורשעים מלאו רע. הטעם יהיו מלאים מכל דבר רע : (כג) אדם.
יקרא אולת. שיודיע לאנשים אולתו. (כד) יד חרוצים. ישרים מגורת
כן משפטך אתה חרצת. ויד רמייה תהיה למס. והוא מגורת ויטס
לבב העם : (כה) דאגה. הטעם כאשר יהיה דאגה בלב איש ישתנה
הדאגה מלבו ובדבר טוב ישמחנה הדאגה ששיכנה לשמחה. וזאת
היא רפואתו וכמורו לפניו תדוין דאבה. והטעם תשוב הדיצה דאגה
לפניו : (כו) יתר. מגורת יתרון והוא שם התואר והטעם יתרון טוב
יהיה לו יותר מחברו לצדיק על צדקו או הטעם כי צדקתו תציל אותו
אבל הרשעים דרכם תתעה אותם : (כז) לא יחרוך. מלשון ארמית
ושער ראשיהון לא התחרך. והטעם לא יבשל איש רמיה צידו והטעם
לא יוכל להעמיד אותה עמו כי מהרה יאבד ממנו. ויש מפרש יחרוך
עניין ישרוף כמו אשר עושים הציידים ששורפים כנפי העופות בעבור
שישאר עמם שלא יעופו. והטעם איש רמיה לא יוכל לעשות כן
ורוצה לומי כי כל מה שיגזל יאבד : (כח) בארץ צדקה. הטעם מי
שיעשה צדקה יהיה לו חיים ובדרך נתיבתה (מהצעקה) [מהצדקה] לא
ימצא מות ומלת אל כמו לא והיא נתיבה צריך להיות במפיק :

קפיט' י"ג

(ח) בן חכם. הטעם בן חכם ישמע מוסר אב : (ז) מפרי פי
איש. מדבריו הטובים המועילים לבני העולם יאכל טוב : בוגדים.
תאכל שבר החמס שהוא עושה : (ג) נוצר פיו. מדבר דבר שאינו :
שומר נפשו. מכל רעה : פושק. כמו פתח כמו ותפשקי. את רגליך
והטעם פותח שפתיו לדבר דבר שאינו ראוי לאמר תבא מחתה לו :
(ד) מתאוה. נפשו של העצל ואין. לא ימצא מה יאכל מפני עצלוזו
שאיניו מטריח עצמו בעבור מחיתו : ונפש חרוצים. הם הנאמנים
העושים בודוות כל מלאכתם : תדושן. והוא מגורת רויתי נפש הכהנים
דשן והכל עניין שומן : (ס) דבר. ורשע יבאיש ויחפיר. החפץ דבר

שקר: (ו) צדקה. הטעם תצור הצדקה מי שהוא תם דרך ההולך דרך
 ישרה: הרשע תסלף איש חטאת. ומלת תסלף כמי' תעוית כמי' ויסלף
 דברי צדיקים: (ז) יש מתעשר. הטעם שאדם שהוא עשיר: ואין כל.
 שלא ישאר לו מאומה באחרונה. ויש אדם שהוא מתרושש ועני ויש
 לו הון רב אחרי כן. והפסוק דבק בעליון ובתחתון והטעם כי העושר
 חלוי במזל על כן בעודנו עמו נתן עצה החכם שיעשה צדקה ממנו.
 כי (ח) כופר נפש איש עשרו. שיצילנו מפגע רע: ורש. לא ישמע גערה
 אם לא יעשה צדקה כי אין לו מה יתן רק העשיר ישמע כל היום
 גערות אם לא יעשה צדק או הטעם כפר הנפש איש שיפדהו מיד
 ארבו שתפסהו רק רש לא ישמע גערה כי אין לו ארבים ועל הפירוש
 הזה השני הפסוק עומד בפני עצמו ואינו דבק למעלה: (ט) אור
 צדיקים ישמח. כטעם יאמר. וכמוהו ישיש כגבור לרוץ ארח: ונר
 רשעים. היא הנשמה המאירה פני הגוף כנר: (י) רק בודון. זה הפסוק
 דבק עם הפסוק שלמעלה ממנו והטעם כי כל אחד מן הרשעים יתן
 מריבה בין איש לאיש חנם שלא ידע למה רק בעבור ודון שיש בו
 ומלת ודון פירוש רשע. ומלת מצה מגורת אנשי מצותך והכל עניין
 מריבה עם אנשים יש חכמים שלא יתנו מצה ולא יריבו: (יא) הון.
 שבא מהבל ומשקר ימעט ויאבד: וקובץ על יד שייגע בוכידיו אותו
 האיש ירבה על שבא מאמונה ומטרה גופו: (יב) תוחלת. כמו תקוה
 מגורת לא ייחל לבני אדם תוחלת שיש לאדם על דבר אחר והיא
 מאוחרת: מחלה לב. ומלת מחלה פועלה מבניין הפעיל החלה כמי'
 שנעשה מן הרבה הפועלה לנקבה מרבה והוא מגורת חולי. וכעץ
 חיים הוא ללב התאוה כאשר היא באה בעתה: (יג) בו. לדבר מצוה
 יחבל לו ומלת יחבל תרגו' ישחית: ישולם. מגורת שלום: (יד) תורת
 חכם. היא כמקור חיים שמורה אליו לסוד ממוקשי מות: (טו) שכל
 טוב יתן חן. לאדם על דבריו: ודרך בוגדים איתן. הטעם שהוא חזק
 וקשה שאין להם שכל: (טז) כל ערום יעשה. דבריו בדעת כמו
 והנחש היה ערום: וכסיל. פי' אולת שמודיע אולתו לרבים: (יז) מלאך.
 שהוא רשע יפול ברע: וציר אמונים. הוא מרפא לשלחו: (יח) ריש
 וקלון. יבוא למי שפורע מוסר שאינינו רוצה לקבל אותו והוא מגורת
 למה תפריעו את העם ממעשיו: (יט) תאוה. שיש לעשות רע כשהיא
 נשברת וימשול בה האדם ולא יעשנה תערב לנפש אחרי כן כאשר
 נמלט מאותה עבירה. ומלת נהיה מגורת ואני דניאל נהייתי ונחליתי
 ימים: ותועבת כסילים. הוא האיש שיסור מרע ולא ישלים תאותי
 הם מתעבים אותו: (כ) הולך. ורעה. פי' מתחבר עמהם ידוע וישבר
 כי ילמוד ממעשיו הרעים ולא ימלט מפגע רע: (כא) חטאים. שם

התואר. והטעם אנשים הטאים הרעה שהם עושים תרדף אותם ותפילם: ואת צדיקים ישלם טוב השם בצדקת: (כג) טוב. הטעם איש טוב: ינחיל בני בנים: וצפון לצדיק. חיל איש חוטא ומלת חיל כמו ממון וזה הפסוק כטעם רשע יכין וצדיק ילבש: (כד) רב אוכל. בעבור רב אכל שיעשה האדם ולא ישמר ממונו יבא לניד רשים והטעם שיהיה רש: ויש נספה. האוכל בלא משפט שאינו אוכל ועושה כסדר: (כה) צדיק אוכל לשובע נפשו. שיומין לו השם פרנסתו כמו שני לא ראיתי צדיק נעזב: ובטן רשעים תחסר. שאין לו מה יאכל וזה על הרב כי ראינו רשעים הרבה בכל טוב בעולם. ויתכן לפרש לשובע נפשו להחיות נפשו ולא לתאותו שאינינו רוצה בהנאת העולם הזה והרשעים לא תמלא בטנם לעולם בכל אשר הם אוכלים וזה טעם תחסר:

קפיט' י"ד

(ה) חכמות נשים. הטעם חכמות נשים בנתה ביתה מעמלה בעושר ונכסים וכבוד: ואולת. שם התואר. והטעם האשה האיוולת בידיה תהרסנו שאם ישאר לה ממון בעלה היא מאבדת אותה באיוולתה: (ג) הולך. הטעם מי שהוא ירא יי הולך בישרו הראוי ללכת: ונלוו. תואר מנפעל ומעוות מדרכיו בוזה השם בדרכיו הרעים וכמוהו ונלווים במעגלותם ומעוותים: (ג) בפי. חטה תרגו' מטה והטעם בפי אויל שבט גאווה המדבר בגאווה ומכה בלשונו האנשים: ושפתי חכמים תשמרם. מדבר דברי גאווה ושרק הוי"ו תחת חולם ובא כן בעבור ההפסקה כמו ישפוטו הם לא תעבור מזה והטעם כל אחד מהשפלות תשמור מדברי גאווה: (ד) באין אלפים. כמו שזורים כמו שגר אלפיך. והטעם באין אלפים לאדם לחרש השדות יש לו אבוס בר אחד והטעם מעט: ורוב תבואות יש לאדם בכח שור. שיוכל לחרוש בהם כל שדותיו ומלת אבוס המקום שמיטיין שם התבואה וכמוהו פתחו מאבוסיה: (ו) בקש ליץ חכמה. ואומר שאינו מוצא עם מי ילמד: ודעת לנכון נקל. הלמד מכל האדם. והטעם נקל הוא לו למצוא אותו ובא הדעת הנה על לשון זכר. והנכון בעיני לפרש כן בקש כי הליץ אומ' שבקש חכמה והתעסק לדעת אותה ובפסוק הזה ספר גרועות הליץ ושבח הנבון: (ז) לך מנגד. הטעם מרחוק תלך לאיש שתדע שהוא כסיל וגם מאיש אשר לא ידעתי שיש לו שפתי דעת ומ"ם מנגד מושכת בעד מלת וכל וטעמי' ומכל וכמו מ"ם מאל אביך מושך בעד ואת שדי וטעמי' ומאת שדי: (ח) חכמות. ערום תועיל אליו להבין דרכו: ואולת כסילים תביאהו לעשות מרמה: (ט) אוילים יליץ אשם. הטעם ידבר אשם בין איש לאיש וילשינהו תמיד והוא מגורת כי המליץ בינותם: ובין ישרים. נמצא רצון שמיטיין שלום בין איש

לאיש. וי"מ יליץ ילעג מגורת ולצים לצון חמדו להם. ומלת אשם כמו קרבן כמו ואת אשמו יביא ליי. והטעם מתלוצצים באשם שמביא על עונותיו ובין הישרים הקרבן נחשב רצון: (י) לב יודע מרת נפשו. והטעם שבמרידותו ובשמחתו לא יתערבזר כי הוא לבדו ידע המרידות והשמחה על האמת: (יג) יש דרך ישר. לעשות רצונו: ואחריתה. מהדרך יביאווה אותו הדרך לדרכי מות. וזהו שאמ' החכם טוב אחרית דבר מראשיתו: (יד) גם. הטעם אפי' בשחוק שישחק האדם עם רעהו יבאב הלב: ואחריתה. מהשמחה תבוא לידי תוגה: (טז) מדרכיו הרעים ישבע סוג לב. מעוות. והטעם ישבע מתגמול מעשיו הרעים: ומעליו. מגורת עלה נדף. והטעם ישבע טוב אפי' מדבריו הקלים הטובים שהוא עושה: (טז) פתי יאמין לכל דבר. שיעץ אדם אותו: וערום יבין לאשורו. ולא יאמין רק מה שהוא ראוי להאמין: (טז) חכם. הטעם מי שהוא חכם הוא ירא מהב"ה וסר מרע: וכסיל מתעבר. במעשיו הרעים עם הב"ה: ובוטח. בדעתו שלא יקח השם תגמולו ומלת מתעבר מגורת ויתעבר יי בי למענכם: (יז) קצר אפים. והוא האיש שלא יוכל למשל בכעסו ע"כ יעשה אולת: (יט) שחו רעים לפני טובים. שיראו במפלתם וישמחו: ורשעים על שערי צדיק. כפול בטעם: (כ) גם לרעהו. אפי' ישנא רש בעבור שאין לו ממון וכל שכן לאחריו: (כג) הלא. יהיו תועים האנשים שהם חורשים רע. ופי' חושבים: וחסד ואמת. יהיה לעושי טוב: (כג) בכל עצב. שיתעצב אדם יהיה מותר שירות בו: ודבר שפתים. והטעם אבל בדבר שפתים המדבר האדם שלא לצורך אך למחסור כמו שני' בזה הספר ברוב דברים לא יחדל פשע: (כד) עטרת חכמים עשרם. שבעבורו יכבדו אותו האנשים והוא כטעם טובה חכמה עם נחלה. ואולת כסילים בעשרם הוא אולת שאין כמותה: (כו) ביראת. הטעם ביראת יי הוא יהיה מבטחו עז לאדם ולבנו ג"כ בעבודה יהיה מחסה השם בעבור יראת האב: (כז) ברוב עם הדרת מלך. שיעזרוהו מאוייביו שלא יגעו בו: ובאפס לאום. הטע' ובאין עם תהיה מחתת רוון שיתגברו עליו אויביו. ומלת רוון מגורת רוונים והוא המלך: (כט) אך אפים. הטעם אדם שהוא רב תבונה הוא אך אפים שלא יכעוס מהרה: וקצר רוח. שלא יוכל למשול ברוחו מרים אולת לעצמו: (ל) חיי בשרים. מגורת בשר כי הבית עקר והטעם חיות הבשר הוא לב מרפא שאינו משים לבו לכל אשר הוא שומע: ורקב. העצמות הוא הקנאה שמשחית העצמות שהם מוסד הגוף וטעם קנאה המקנא לכל דבר. ואמרו רבותינו ד"ל הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם: (לג) ברעתו. שיעשה הרשע ידחה בה: וחוסה במותו צדיק. שהשם יביאהו לידי

פגע רע. ואני מפרש כי מות הרשע מחסה לצדיק כי בחייו יארום אותו ומפחד ממנו: (ג) בלב. תנוח חכמה ויוציאה וילמדה לרבים בעתה: ובקרב כסילים תודע בכל עת: (ד) צדקה תרומם גוי. כאשר הוא עושה אותה: וחסד לאומים. תחשב להם כקרבן חטאת וכלל בה כל גוי שיעשה אותה: (ה) רצון. הטעם רצון מלך יהיה לעבד משכיל שירצה בו המלך בעבור שכלו ועבודתו תהיה למלך כאשר הוא מביש בעבור שמביישים אותו על שכלותו:

קפיט' מ"ז

(ה) מענה רך ישיב חמה. ממלך ומכל אדם והטעם המדבר בדברים נעימים רכים ואינו מדבר קשות ומי שהוא מדבר בדבר עצב וכעס יעלה אף האדם שיתגרה עמו ומלת אף כמו כעס: (ג) לשון חכמים תיטיב דעת. שמתקנת דבריה בחכמה איך ייטיבו בעיני האדם: ופי כסילים יביע אולת בעבור שישנאו אותו: (ד) מרפא. הטעם מי שיש לו לשון שמרפא הרברים הרעים כשומעו אותם ומשיב אותה לטובה כעץ חיים שהאוכל ממנו יאריך ימים כמו שכתוב ולקח גם טעץ החיים ואכל וחי לעולם: וסלף. כמו עוות מגורת וסלף דברי צדיקים. והטעם ומי שיש לו עוות בלשונו שאינו מדבר כהוגן עם חבריו. ושבר יבא אליו ברוחו על כן ישמור מדבר: (ה) אויל ינאץ. כמו ימאס מגורת ותוכחת נאץ לבי: ושומר תוכחת. אביו או מכל אדם יעשה דבריו בחכמה ובערמה והוא מגורת ערום: (ו) בית. חסר בית כמ' הנמצא בית יי. והטעם בבית יי בבית צדיק יהיה חוסן רב והטעם עושר רב. וכמוהו וחסן ויקר יקחו והכל עניין חוץ כי הממון חוץ האדם: ובתבואת רשע. פי' ובפעולת רשע נעכרת מעושר ומכבוד ויהיה הבית מלשון נקיבה כמ' כי שחה אל מות ביתה והוא מגורת הכרעתני [העכרתני] ואת היית בעוכרי והכל עניין השחתה. ומלת ובתבואות כמ' שנמצא בספר הזה תבואת רשע לחטאת שהכתו ממשיך המעשים והמחשבות במלת פרי כמ' שמצאנו הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם: (ז) שפתי. יורו מגורת מורה ישר' יקבצנו. והטעם יפזרו דעת וילמדו אותו לאחרים ומלת שפתים באה הנה על לשון זכר ובמקום אחר על לשון נקבה כמ' אם תדברנה שפתי עולה: ולב כסילים. לא יחשוב כן שילמד דעתו וילמדהו לאחרים: (ח) זבח רשעים תועבת יי. בעבור כי כל אשר להם מגול ומחמס: ותפילת ישרים. הטעם אפילו תפילתם הוא רצון לפני ה' בלא הבאת קרבן: (י) מוסר. הטעם מוסר הוא רע וקשה לדעת למי שעווב ארח ישר והטעם לא יוכל לקבלנו על כן שונא תוכחות ימות שלא ידע מוסר לעולם. ויתכן מוסר רע וקשה יבא למי שעווב ארח ישר והטעם

שייסרנו השם מוסר אכזרי על מעשיו הרעים והולך ומפרש ושונא תוכחת ללכת בדרכי ישר ימות בפשעו והוא מעם כפול: (ח) שאול. הטעם שאול ואבדון שהיא תחת הארץ הוא נגד השם שרואה בשכלו ונקרא שאול ואבדון כל הנסתר תחת הארץ בעמקה שלא יוכל האדם לראות אותו כי אם השם. ואף כי לבות כני האדם מעמו כל שכן שרואה ליבות האנשים על פני האדמה: (יג) לא יאהב לץ. לא ירצה שיוכיחו אותו ולא ירצה ללכת עם חכמים: (יד) לב נבון יבקש דעת. לדעת אותו: ופי כסילים ירעה. כלומ' ילמד כמי' ורעו אתכם דעה והשכל: (טו) כל ימי עני רעים. שיש לו עוני הלב וכועס תמיד ואין עוני כמוהו: וטוב לב. שאינו כועס מהרה ואינו משים דאגה על לבו במשתה תמיד יועיל אליו והולך שטח תמיד כאלו אוכל ושותה כל היום: (טז) טוב מעט. שירוח האדם ביראת יי: מאוצר רב ומהומה בו. שהוא מגול ומחטט ונקראת מהומה המעשים הרעים כמו וראו מהומות רבות בתוכה ועשוקים בקרבה: (יז) טוב ארוחת. כמי' וארוחתו ארוחת תמיד והכל עניין אכילה וסעודה הטעם טוב לאכול אכילת ירק לבדו בלא לחם ובשר ואהבה שם בירק הנאכל בשמחה ואהבה יותר הוא טוב משור אבוס שהוא שמן שהעמידוהו על האבוס לאכול הרבה עד שהיה שמן ושנאה בו משור הנאכל בקטטה ובמדיבה: (יח) איש חמה. שהוא בעל כעס וכועס תמיד: יגרה מגורת חגרה והטעם בעבור שלא יוכל למשל בכעסו ישיא ויסות מדון. ומלת מדון מגורת מדנים ישבית הגורל: (יט) דרך עצל. הוא כאלו משוכת חדק בתוכה שלא יוכל ללכת בה ע"כ איני טורח וגוול ממון אחרים: וארה ישרים. האוכלים מיגיעם היא סלולה וישר להם: (כ) בן חכם ישמח אב. בחכמתו ואם הוא כסיל בוזה אמו כי בעבור שאינינו הולך בדרך ישר חושדין אמו מומה ומונות וע"כ הזכיר בביוון אמו יותר מאביו: (כא) אולת. הטעם האולת היא שמחה לחסר לב ומוצא הנאה: ואיש תבונות. יישר ללכת בדרך האמת ולא יתעסק באולת: (כב) הפר מחשבות. הטעם שאנשים מחשבין מחשבות הרבה ובא אדם אחר להפר אותם בעבור שאין שם אנשי סוד ועצה החושבים אותם: וברב יועצים. היודעים לתת עצה תקום המחשבה כי האנשים ישמעו לעצתם ולמחשבותם: (כג) שמחה [לאיש] במענה פיו. כשיענה על האמת למי ששואלו עצה: והכר בעתו. הטעם והכר האומר אדם בעתו מה טוב לו: (כד) ארח חיים. נמצא למעלה בשמים לאדם משכיל. כלומ' כי אם ישכל בדבר הבורא ומעשיו העומד למעלה בשמים ימצא ארח חיים למען יסור משאול מטה ולא תאבד נפשו: (כה) בית גאים יסח י"י. פי' יעקר מגורת ובוגדים יסחו ממנה. וגאים

הם גולנץ הלוקחי בחוקה ממון חביריהם שאין להם כח ע"כ אמר ויצב גבול אלמנה הרודפים והגוולים אותה: (כז) תועבת יי. וטהורים הם בעיניו של הב"ה אמרי נעם: (כח) עוכר. זה הפסוק נאמר על הזרים ועל הדיינין המקבלין שוחד ומצדיקין רשע עקב שחד ואומ' עליהם שמי שבוצע בצע. והטעם הגוול ממון אדם בדין שקר הוא עוכר ביתו כי הבצע יביאהו שישחית: ושונא מתנות. שאינו מקבל שוחד יחיה בעושרו. ופי' בוצע גוול כמו למען בצוע ומלת בצע ממון והם שני עניינים בלשון אחד: (כט) לב. יהגה. מגורת והגות לבי תבונתי והכל עניין מחשבה והטעם לב צדיק יחשב לענות דבר שיטיב בעיני האדם: ופי' רשעים יביע רעות. ולא יחשב מה ידבר רק כל דבר שיבוא לפיו. ומלת יביע כמו יגיד כמו יביעו ידברו עתק: (ל) מאור. הטעם כמו מאור עינים ישמח לב. ויהיה נהנה ממנו כן שמועה טובה תדשן עצם. והוא מגורת והיה דשן ושמן והכל עניין שומן: (לא) און שמעת תוכחת חיים. התוכחה שזוכיחו אנשים ומלת חיים תאר והטעם כאשר תשמע התוכחה שהיו ראוין לשמוע החיים: בקרב חכמים תלין. בעבור התוכחה והמוסר והטעם עמם בכבודם תשב. ויתכן לפרש חיים שם והטעם שתשמע תוכחה שבעבורה יהיו לך חיים ותחיה. בקרב חכמים תלין בעבורה וחצי הפסוק כפירוש הראשון: (לב) פורע. מגורת כי פרעה אהרן שידבר דבר רע שימות בעבורו וזה הפך הפסוק ראשון לזה. ושומר תוכחת שיקבל אותה: קונה לב. שיחיהו בדבריו ובמוסריו הטובים: (לג) יראת יי. היא מוסר החכמה שבעבורה ידבר החכם במוסר חכמתו ואינו מדבר בכעס. ולפני הכבוד והטעם וטרם שיהיה כבוד היתה לו ענה שסבבה אותו:

קפיט' ט"ז

(ה) לאדם מערכי לב. המסדר בלבו מה שיאמר: ומיי מענה לשון. שידבר דבריו בלי משגה: (ז) כל דרכי איש. שהוא אך ונקי הוא בעיניו של הב"ה שהוא רואה אדם וכן יתכן כי תוכן רוחות יי. והטעם כמו תכינם והכינם וע"כ ידע כל מעשי איש: (ב) גל. מגורת וגללו את האבן והטעם גל אליו כל מעשיך שתבטח בו בכל אשר תעשה ואם תעשה כן או יכוננו מחשבותיך וזה כטעם ואל בינתך אל תשען הנוכר: (ד) כל פעל יי למענהו. בעבור הצדיק הנוכר והוא הוך: וגם רשע. יבוא ליום רעה בעבורו שהוא שונא אותו: (ה) תועבת. יד ליד. הטעם יד השם יפה ליד הרשע ולא ינקה מאשר יעשה: (ו) בחסד. ובוראת יי. שתהיה לאדם יסור טרע ומלת סוד מקור או פעול כמו סוג לב: (ז) ברצות. הטעם ברצות השם במעשיו הטובים גם אויביו יביא לפניו וישלים אותם אותו: (ח) טוב מעט. שיהיה

לאדם בצדקה וביושר מרוב תבואות בלא משפט שיהיו מחמס ומגול:
 (ט) לב אדם יחשוב דרכו. אנה ילך: ווי יכין צעדו. שישמרהו בלכתו
 והוא מגורת בצעדך משדה אדום: (י) קסם. מגורת קוסם קסמים כמי
 קסם שיעשה האדם לדעת דבר כן היו ראויין להיות שפתי מלך
 ויחקור הדבר עד שידעהו בעבור כי במשפט לא ימעל פיו: (יא) פלם.
 כמי פלם מעגל רגליך משקל האבנים: ומאוני משפט ליי. הם כי
 הוא צום בתורה כמי שכתוב מאוני צדק אבני צדק: מעשהו כל אבני
 כים. ישרים ואמי' כים כי שמה ישמרום עד עת שישקלו לו בהן:
 (יב) תועבת. הטעם ראוי להיות תועבת מלכים לעשות רשע כי י
 יכון כסא: (יג) רצון. הטעם ראוי להיות רצון מלכים שפתי צדק: ודובר
 ישרים. ראוי שיאהב כמי שאמי' דוד עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי ומלת
 ישרים כמי מישרים וכמוהו וישרים עמו: (יד) חמת מלך. הוא כמלאכי
 מות ועם זה איש חכם יכפרנה והוא עניין בטול כמי' וכפר בריתכם
 את מות: (טו) באור פני מלך. זה הפסוק הפך הראשון לזה והגו
 כאור פני מלך שמאיר פניו לאנשיו נמצא חיים. ורצונו שרוצה בעמו
 הוא כעב מלקוש שייטיב לאדמה: (טז) קנה חכמה. מקור והטעם
 מה טוב לקנותה יותר מחרוץ והוא הוהב. וקנות בינה נבחר. לקנותה
 יותר מכסף: (יז) מסלת. מגורת סלו סלו המסילה והטעם המסלה
 הישרה שילך בה תביאהו לסוד מרע: נוצר דרכו. שילך בדרך ישר
 שומר נפשו שלא יבוא לידי פגע רע: (יח) לפני שבר. הטעם טרם
 שיבא שבר לאדם היה לו גאון שיביא עליו: ולפני כשלוך. הטעם
 בטרם שיבוא כשלוך לאדם היה לו גבה רוח: (יט) טוב. הטעם טוב
 לאדם שיהיה שפל רוח ויעמד עם ענוים יותר משיחלק שלל עם
 גאים שהם ליסטים: (כ) משכיל. על כן אמי' משכיל על דבר מה
 יצא ממנו אם יעשהו: ובטח ביי. שיעשה לו צרכיו ולא יחלק שלל
 עם גאים אשריו: (כא) לחכם לב. המחשב דברי חכמה בלבו יקרא
 נבון בעבור שמעצמו מוציא כמה דברים: ומתק שפתים יוסיף לקח.
 וכמוהו ירד טעמו על מלכים. ומתק שפתים נקראו דבריו הטובים
 והטעם על נועם דבריו המדבר יוסיף לקח וחכמה. והטעם כי בעת
 שהוא מדבר ימתיק דבריו ומיישר אותם: (כב) מקור. הטעם כמקור
 חיים שכל בעליו: ומוסר אוילים. הוא מוסר אולת ואין ראוי לקבל
 תוכחתו: (כג) לב חכם ישכיל פיהו איך ידבר ביושר: ועל שפתי
 יוסיף. כטעם הפסוק הנזכר ומתק שפתים יוסיף לקח: (כד) צוף. הטעם
 כצוף דבש שהוא מתוק כן אמרי שפר הם מתוקים מתוק יענה כל
 אחד מהם מן המאמרי' שהוא מתוק לנפש בשומעו טוב מאמר וגם
 הוא מרפא לעצם: (כה) יש דרך ישר לפני איש. בלכתו בה: ואחריתה.

תהיה בדרכי מות וזהו שאמ' החכם טוב אחרית דבר מראשיתו :
 (כו) נפש. עמלה לו. לעצמו ולצרכו : כי אכף עליו פיהו. הטעם פיהו
 גורם אליו שתעמל מזה שיאכל וכמוהו ואכפי עליך לא יכבד סכת
 אימתו : (כז) איש. כורה. מגורת כי יכרה איש בור והוא כמו לב חודש
 מחשבות און. והטעם חושב רעה לעשות : ועל שפתיו. היא הרעה
 כשהוא דובר אותה כאשר דולקת והוא מגורת צרבת השחין והוא תוארי
 במקום פועלת : (כח) איש תהפוכות. שאינו הולך דרך ישר : מדון. כמו
 מריבה מגורת מדנים ישבית הגורל : ונגן. מגורת ותרגנו באהליכם.
 והוא המלשין : מפריד אלוף. בלשונו מעל חבירו האוהב אותו ומלת אלוף
 כמו גדול והיה כאלוף ביהודה : (כט) איש חמס. העושה חמס יפתה רעהו
 לרמותו במטון ובכל עניינו והולכו בעצתו בדרך לא טוב על זאת
 אמרו רבותי ז"ל היו זהיר מן האדם היועץ לפי דרכו : (ל) עוצה.
 כמו עוצם עיניו מראות ברעה שנים בעניין אחד כמו ריץ ורצה ורבים
 כן. והטעם סוגר עיניו לחשב תהפוכות על אנשים וכן מנהג רוב
 החושבים שסוגרין את עיניהן או טעמו עצה עיניו לאחר לחשוב
 תהפוכות : קורץ שפתיו. ג"כ לאחר. וטעמו כמו נושך או מניע ועם
 אלה העניינים והרמזים משלים הרעה שחשב זה הפסוק דבק בעליון
 איש חמס כי הוא עושה כל זה : (לא) עמרת תפארת שיבה. לאדם
 כאשר בדרך צדקה תמצא : (לב) טוב ארך אפים. שיסבול כעסו ולא
 יכעס מהרה יותר מגיבור : ומושל ברוחו. כאשר הכעס עומד לצאת
 ולא יצא יותר הוא זה מלוכד עיר : (לג) בחיק. חיק נקרא המקום
 המישור והחלק וכמוהו ומחיק הארץ והטעם שמה יושלך הגורל והוא
 מגורת ויטילו את הכלים : ומיי כל משפטו. על מי יפול הכל כי
 בגורתו וברצונו הוא הכל :

קפיט' י"ז

(ה) טוב פת חריבה. עם שלוה בה שיאכל האדם מבלי בשך
 וכל דבר הנאכלת עמה וכן נקרא מנחה בלא שמן חרבה. ומ"ם
 הבית כמו יותר : ובחי ריב. שאוכלים הובחים בריב ומצה זה עם זה :
 (ב) עבד. ובתוך אחים יחלק נחלה. לעצמו ונעשה את בשכלו :
 (ג) מצרף. הטעם כמו שיש מצרף לכסף וכור לזהב לבחון אותם כן
 בוחן לבות השם ע"כ ידע האדם מה יעשה וכתו אחר אומ' אני יי
 חוקר לב ובוחן כליות : (ד) מרע. שם התואר והטעם איש רע מקשיב
 על שפת און לשמע אותן : מוזן. ראוי להיות מאוזן כמו און עד
 תכונותיכם והטעם לאיש שקר מאוזן על לשון הוות ג"כ לשמע אותן :
 (ו) לועג. הטעם מי שהוא לועג לרש חרף עושהו כי אין ביד
 האדם להיות עשור או רש ע"כ אינו מבוה הרש כי אם הב"ה שעשאו

רש: שמח לאיד. חבירו לא ינקה מרע: (י) עמרת זקנים בני בנים. שרואים בחייהם: ותפארת בנים אבותם. הרואים אותם זקנים וזוכים לראותם: (י) לא נאווה לנבל שפת יתר. שידבר גבוהות וגדולות והוא הכילי אף כי כ"ש לנדיב שאינו נאווה שפת יתר שלא יתכן שיאמר לתת ממונו ולא יתן כי הנדיב צריך ללכת באמונה בכל דבריו: (ח) אבן. הטעם כאבן חן הנושאת חן בעיני כל רואיה כן השחד בעיני בעליו שיקחו אל כל אשר יפנה האדם שיתנהו ישכיל ויצליח בדינו וזה הפסוק מדבר בדיני אומות העולם כי בדיני אומות ישר' לא ישבח השחד. ויתכן לפרש על הנותן אותו שמוצא השחד חן בעיניו כעבור שיצליח בו בדינו: (ט) מכסה פשע. הטעם מסתיר הפשע שפשע בו חבירו: מבקש אהבה. שיאהביהו בהסתיר פשעו. ושונא בדבר שפשע בו חבירו וזוכרו תמיד אליו מפריד הגדול מעליו שיאהבהו אם לא יזכור לו פשעו: (י) תחת. נקראת מלעיל וצר"י התי"ז להביא הנו"ץ פ"א הפועל כי משפטו להיות תנחת וטעמו כמו תרד וכמוהו ותנחת עלי ידך. והטעם תרד הגערה ותועיל באיש מבין יותר מהכות כסיל מאה מלקיות. ויש מפרשו על משקל ותתע כמו תחתה והוא מגזרת יחתך ויסחך מאהל כי שנים שרשים נמצאו בגזרת הזאת שוין חתת וחתה הטעם תשבר גערה באיש מבין ותפעול בו יותר מהכות כסיל מאה: (י) אך מרי. מגזרת אשר ימרה את פיך. והטעם איש יבקש לעשות מרי באדם: ומלאך אכורי ישולח בו. שיקח נקמה ממנו: (י) פגוש דוב. הטעם רב שיפגוש דוב שכול באיש בדרך ואל יפגוש בו כסיל באולתו כי יותר הוא סכנה מהכסיל האויל. ומלת פגוש מקור ומלת שכול מגזרת, משכלה ועקרה. והטעם שמתו בניו והוא אכורי יותר. או יהיה מלת שכול תואר יוצא כמו משכל ההורג תמיד כל מה שימצא: (י) משיב רעה. הטעם האדם שמישיב רעה לחברו תחת טובה שעשה יקח תגמולו כי לא תמוש רעה מביתו: (י) פוטר. מגזרת יפטירו עלי בשפה והוא עניין פתיחה: התגלע. עניין ריבוי לפי מקומו כי אין לו חבר והטעם כמ' פתח מעין המים מעט ויצא לחוץ וירבו ויגדלו המים מהרה כן ראשית מדון כי בתחילה יעלה הריב מעט ואחרי כן יגדל ויוסיף עד למעלה ע"כ נתן עצה החכם ולפני התרבות הריב ויגדל נמוש אותו מהרה שלא יגדל: (י) למה [זה] מחיר. הוא בלא כסף ובלא מחיר והטעם שכר שיש לו ממון רב לקנות חכמה: ולב אין. הטעם שאינו רוצה ללמד והחכם תמה למה היה לו עושר וממון אחר שאינו רוצה: (י) בכל עת. גם זה הפסוק מדבר על הכסיל שאינו אוהב חכמה רק בכל עת אוהב הרע ואח לעשות צרה ילד ומלת הרע מקור

מגורת מרעים והכל עניין רע. וי"א כי זה הפסוק עומד בפני עצמו ומלת הרע מגורת כרע כאח לי התהלכתי. והחכם נתן עצה לבני העולם. והטעם אומר לאחד מהם בכל עת היה אוהב הרע שאהבת מנעורך ולמה כי אח עת שיבא לך צרה ילד שירחם עליך וירחמך. וי"א כי אח לפעמים אינו אוהב כמ' הרע הנאמן כי לעשות צרה ילד לך ולא לחוש ממך: (יח) אדם. עתה אומ' אדם שהוא חסר לב מבלי שבל תוקע כף ועורב ערבה לפני רעהו ויבוא לידי מכשול שישלם ממון בעבור חבירו אם אין לו לשלם דבר וכבר אמרו בזה הספר אל תהי בתוקעי כף: (יט) אוהב. הטעם מי שאוהב לעשות פשע לחבירו אוהב מריבה: מגביה פתחו. הטעם פותח פיו לדבר פשעים: מבקש שבר. שיבא אליו בפשעיו: (כ) עקש לב. מי שהולך אחר דעתו ואינו מאמין בדעת אחרים: ונהפך בלשונו. שאינו מדבר כהוגן: יפול ברעה. אחת כמ' שאמר המשורר תמותת רשע רעה: (כא) ילד. מי שיוולד כסיל הוא לתוגה לו אשר על מעשיו הרעים יהיה ביוגון תמיד: ולא ישמח אבי נבל. על נבלות בניו: (כב) לב שמח. ייטיב לאדם כגהה מגורת ולא יגהה מכס מזור ופירושו רפואה ותחבושת אשר משימים על מכה לרפותה: ורוח נכאה כשהיא עומדת בצער תיבש אפי' עצמות האדם ותרגו' עצם גרמא: (כג) שחד מחק. יקה הרשע אבל הצדיק לא יקחנו ואמ' מחק כי במקום מסותר מביאו האדם: (כד) את פני. הטעם כמו לפני והטעם לפני מבין יש חכמה כי בכל מקום שהוא יקרא וילמוד חכמה אבל עיני כסיל הוא בקצה הארץ ללכת שם לקרא: (כה) כעס לאביו. הוא בן כסיל: וממר. מעמו ומדירות כי הוא מפעלי הכפל בשקל מכס שהוא מן תכוסו על השה ומשפטו ממרר מכסס: (כו) גם ענוש לצדיק לא טוב. בדינו אינו טוב והעונש הוא שיאמרו חייב אתה ולא טוב ג"כ להכות נדיבים על יושר שיש להם במשפטם ובדינם: (כז) חושך. הטעם כל מי שהוא יודע דעת חושך אמרו שלא ידבר יותר וכל איש תבונה הוא יקר רוח: (כח) גם. הטעם הראה שבה השתוקקה כי גם אויל שהוא מחריש חכם יחשב: אוטם שפתיו. סוגר שפתיו מדבר ג"כ נבון נחשב והוא מגורת יאטם אונו:

קפיט' י"ח

(ה) לתאווה. הטעם בעבור תאוה שיש לנבון ללמד חכמה יבקש להיותו נפרד ויושב במקום אחד: וככל תושייה יתגלע. הנבון ללמד: (ג) לא. רק הכסיל לא יחפוץ בתבונה: כי אם בהתגלות לבו. וכסילותו לאחרים: (ג) בבוא רשע. לעולם: בא גם בו. עמו. והטעם שהוא מבוזה האנשים ועם איש קלון תבוא חרפה בעולם שהוא מחרף אנשי

העולם: (ד) מים. הטעם כמים עמוקים שהן זכין ונקיים כן דברי פי איש והטעם נכבד חכם כמי' היו לאנשים פלשתיים. וכנחל נובע כן מקור חכמה נובע שלא ייבש לעולם: (ס) שאת פני רשע. בדינו לא טוב. וכן אמי' התורה לא תכירו פנים במשפט: (י) שפתי. יבאו בריב. לריב: ופיו למהלומות יקרא. שמגיד לאדם בסכלותו שימיהו בדבריו הרעים והוא מגורת והלמה סיסרא: (י) פי כסיל מחתה לו. שידבר דבר שהוא מחתה לו ושפתיו בדבריו הרעים הם מוקש נפשו: (ח) דברי נרגן. מלשון מגורת ותרנגו באהויליכם: כמתלהמים. מלה הפוכה מן והלמה סיסרא והטעם דבריו הם כמכים שהורגין ומחתכין האדם והם ירדו באדם אל חדרי בטן ועוברים כל גופו. והרבה מלות נמצאו הפוכות שמלה שלמה ויחדגו ממסגרותיהם כמו ויחדגו: (ט) גם מתרפה בטלאכתו. שאינו רזין ממנה: אח הוא לבעל משחית. ובראש הספר (והוא כ"ד, ל'!) אמר החכם על שדה העצל עברתי והנה עלה עליו קמשונים: (י) מגדל. הטעם כמגדל עו שהוא להנצל בו לבוטחים בו כן בשם ית' ירוץ צדיק למלחמה או לעשות חפצו ונשגב שלא יקרהו מקרה רע: (יא) הון. רק לעשיר הונו קרית עו וסתם עשיר כמו ועשיר יענה עוות: וכחומה נשגבה. שיעלה האדם להמלט שם כן נחשב העושר בעיני העשירים כאשר הוא עומד בחדרי משכיתו שיחשב שימלט מכל צרה: (יב) לפני. ועל כן סמך זה הפסוק אליו והטעם טרם שיבא שבר לאדם יגבה לב איש ולא היה ירא השם ע"כ בא לו השבר: ולפני כבוד. הטעם טרם שיבא כבוד לאדם היתה לו ענוה שבעבורה היה נכבד: (יג) משיב דבר. לשואלו דבר או למדבר עמו בטרם יבין הדבר: אולת היא לו. וכל מה שיחטא ולא ידע על מה ישיב ומלת ישמע על עניין הבנה. כמו גוי אשר לא תשמע לשונו: (יד) רוח. יכלכל. כמי' יסבל כמי' לכלכל את שיבתך. והטעם יסבל חליו רק כשהרוח נכאה מי ישאנה ויסבלנה כי הרוח נושא הגוף: (טו) לב נבון יקנה דעת. בכל יום וילמדהו: ואון חכמים תבקש דעת. לשמע: (טז) מתן אדם שיתן בעת צרתו לשוחד או לכבוד לבני העולם ירחיב לו בכל עניינו: ולפני גדולים ינחנו. המתן שישב בכבוד ויעמד עמהם: (יז) צדיק. הטעם לדין אומי' אל תדין הדין כמענת איש אחד כי האיש הראשון כאשר יבוא לדין יספר לעולם זכותו ואפי' יהיה חייב יהיה צדיק בעיניו בריבו: ובא רעהו. אחרי כן והכחישו מדבריו וזהו וחקרו: (יח) מדינים ישבית. הטעם מריבות רבות ישבית הגורל בין איש לאיש ובין אנשים עצומים יפריד כי אחר שנפל הגורל ישקטו ויעמדו בשלום: (יט) אח. זה הפסוק דבק עם הראשון לזה הטעם כי אח שהוא נפשע באחיו ממטון שנפל ביניהם יותר מקרית

עו שהיא נפשעת ומורדת באדניה על רב חזקה: ומדנים. שהיו חזקים כבריה ארמון המלך שהוא חזק לשמור אותו הגורל ישיבתם וישים שלום ביניהם. ויש מפרשו בעניין אחר. והטעם ראה כמה גדול כח הגורל כי קרית עו שהיא עומדת לחלק בין שני אחים והאחים מריבים זה עם זה לחלקי היא ראוייה להיות וכשנופל גורל בניקדם למי יהיה אח השואל אותה נפשע מקרית עו והיא והטעם שנפלה בחלק אחיו האחר. ומדנים שעשו בתחילה הם כבריה ארמון שסוגר הבית לשמר המלך כן הם נסגרים ומבוטלים המדנים: (כ) מפרי פי איש. הטעם ממעשיו לפי שהיו טובים או רעים: תבואת שפתיו. כפול בטעם ופי' תבואה פרי וכבר פירשתי זאת המלה היטב למעלה בפסוק אחר: (כא) מות וחיים. נתונים ביד לשון אם ידבר טוב יחיה בטוב ואם ידבר רעה ימות עליו: ואוהביה. מהלשון שישמור אותה מדבר רעות יאכל שכר פריה: (כב) מצא אשה. כמשמעה טובה. והטעם המוצא אשה טובה להיות לאישה מצא טוב ומנוח כל ימיו: ויפיק רצון. הטעם וגם יוציא רצון מיי כי טובת האשה מביאה לראת שמים ואמ' אדם הראשון על אשתו האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל ואם היא היתה טובה לא עבר מצות השם. וידוע כי אשה רעה מביאה האדם לכמה חטאים: (כג) תחנונים ידבר רש. וכן ראוי לו: ועשיר יענה עוות. והטעם מלות קשות והוא מנחגו הרע וטוב לאדם לסבלו וסתם עשיר רשע: (כד) איש. הטעם יקנה איש רעים להתרועע עמם כי יש אוהב שנמצא ברע שהוא דבק עם אדם לטובתו יותר מאח ומלת רעים ומלת להתרועע הוא ענין ריעות וחברה:

קפיט' י"ט

(ה) טוב רש הולך בתומו. הראוי ללכת: מעקש שפתיו שאינו מדבר כהוגן והוא כסיל: (3) גם. איש בלא דעת נפש לא טוב: ואין ברגלים. שאינו הולך כהוגן רק הוא נטהר בכל מעשיו אותו האיש נקרא חוטא: (4) אולת אדם. שאינו עושה דבריו באמת: תסלף דרכו. האולת ולא יבאו מעשיו כרצונו ואחרי כן ועל יי יועף לבו ויאמר מה עשה לי השם: (7) הון. כשיש הון לאדם יוסיף רעים רבים כי יתן ממנו לכל בני העולם וכולם יתחברו עמו ויאהבוהו: ודל. הטעם ואם דל הוא האדם: מרעהו יפרד. כי אינינו רוצה האדם שילך עמו כי יבקש אליו כספו: (8) עד. לא ינקה. מרע: (9) רבים וחלו. כמי יבקרו מגורת וחלו פניך רבים והטעם בעבור נדבותו וכבודו רבים: וכל הרע. שם כלל כמו חדלו פרוון. והטעם וכל רעים יש לאיש מתן במתנותיו שכולם הולכין עמו לעשות רצונו: (10) כל. הטעם אל תתירו אם הרע יפרד ממנו כי גם כל אחי הרש שנאוהו כראותם

שאין לו מאומה: מרדף אמרים. הטעם הרע מרדף אותו באמרים אשר לו המה שהוא בדאם מלבו. שיוכל להפרד ממנו: (ח) קונה לב. פי' קונה שכל אוהב נפשו: שומר תבונה. יקוה למצא טוב: (י) לא נאווה לכסיל תענוג. שיתענג בתענוגים: אף כי. טעמו כ"ש כמו ואף כי נרד קעילה והטעם כ"ש לעבד שאיננו נאווה למשול בשרים: (יא) שכל אדם. הטעם שכל אדם יש להאריך אפו שלא יכעוס מהרה ותפארת הוא ג"כ לעבור על פשע ולא ינקום נקמתו מהרה: (יב) נהם. כ"ף ככפיר משמש לאחור. והטעם כנהם כפיר שהוא מפחיד האנשים כן ועף מלך כאשר יועף עם אנשיו: וכמל על עשב. שמטיב אליו כן רצונו מטיב לאנשים אם ירצה בם ויאהבם: (יג) הות לאכיו. הוא בן כסיל: ודלף. פירושו טפה מגורת ידלוף הבית. ומלת טורד מגורת ארמית ולך טרדין מן אינשא. ותרנו ויגרשום וטרודונון והטעם וכטפה היורדות מהגשם למעלה מהבית ומגרש האיש ממקומו כן מדיני אשה רעה מגרשים האדם מביתו לחוץ שלא יוכל לסבול כעסה: (יד) בית והון. הוא נחלת אבות הם נחלת אבות שיוכלו להנחיל את בניהם אבל מיי תבוא לאיש אשה משכלת כי לא יוכלו האבות להנחיל אותה: (טו) עצלה. שיש לאיש מעשות תפיל תרדמה על האדם: ונפש רמייה. המרמה את העולם ואינה רוצה (לטורד) [לטרות] תרעב וכל זה הוא מעניין עצלה: (טז) שומר מצוה. היא מצות התורה שצוה השם והוא שומר נפשו שבעבורה יחיה ויאריך ימים: בזה דרכיו. שצוהו השם ימות בידי שמים: (יז) מלוה. הטעם מלוה ונותן ממנו למי שחונן דלים: וגמלו. הטעם ישלם לו השם על כל זה: (יח) יסר בנך כי יש תקוה. בזה שיהיה טוב: ואל המיתו. הטעם יסריהו מעט מעט ואל תפחד נפשך שתיסרנו מוסר אכורי ותמיתהו: (יט) גדל חמה. הטעם אם הוא גדול חמה יהיה נושא עונש על מעשיו על ידי אחרים כי אם תצילנו פעם אחת מהריבים עמו תוסיף להצילנו כי לא יוסר: (כ) שמע. שתיסרנו: וקבל מוסר. שתניחנו לייסרו לאחריים: (כא) תאות אדם. ראוי להיות לעשות חסד: וטוב רש. שאינו עושה חסד מאיש כוב שהוא עשיר ומתפאר שעושה חסד ואינו עושה: (כב) משדרד אב. מגורת שורד והטעם דבק ראשו עם סופו מי שהוא בן מביש ומחפיר הוא משדרד אביו בלסטותו ומשחית ממנו וגורם בזה שתברוח אמו מעל אביו כי בעבורו מתקוטטים זה בזה ומשליכה אביו מעל פניו: (כג) חדל בני לשמע מוסר. שאינו טוב שתבוא לשנות מאמרי דעת בעבורו: (כד) עד בליעל. הוא הרשע שמעיד עדות שקר: יליץ משפט. השם שנראה בעיניו שלא יקח השם נקמה ממנו במעשיו הרעים ופי' רשעים מנהגם לעולם להסתיר האון בפיהם

עד עת שיאמרתו וזה הטעם יבלע וכמנהו כבלע את הקודש. כהשתיר אותו טעמו כמשמעו כמ' בלע יי ולא חמל. והטעם פיהם ישחית האון שהם אומרים והוא כטעם שיני רשעים שברת. והפסוק הבא הוסיף לפרש: (כט) נכוננו ללצים שפטים. שישפטם על מעשיהם הרעים: ומהלומות. מגורת והלמה סיסרא והטעם וגם מהלומות השם נכוננו לגו כסילים:

קפיט' ב'

(ב) לץ. הטעם לץ הוא איש היין ששותה אותו להשתכר ואיש אשר הומה שכר לשחות היין לץ לעולם וידבר תהפוכות: וכל שוגה בו. המתענג בו לשותותו לא יחכם לעולם ואמ' הנביא זנות יין ותירוש יקה לב ובא הפסוק בקצרה ואף כי היין בוגד ומשפטו איש היין: (ג) נהם הטעם כנהם כפיר שיפחדו הכל מידו כן הוא אימת מלך על כן צריך להשמר ממנו וכ"ף ככפיר משמשת לאחור כמלת נהם וכמנהו בדמעות שלישי וטעמו דמעות בשליש רק זאת משמשת לפניו: (מתעברת) מתעברו. הטעם מתעבר עמו שמכעיסו. חוטא בנפשו שיקרה לו מקרה רע או הנפש בא הנה על לשון זכר כמ' נפש שבעה: והוטא נפשו. והטעם עושה חטא נפשו ואין צריך לבי"ת השירות מלת נפשו. וזה טוב בעיני ומלת מתעבר מגורת ויתעבר יי בי למענכם: (ג) כבוד. הטעם כבוד הוא לאיש שישבות מריב ולא יריב עם אדם: וכל אויל יתגלע. הטעם יתערב בריב ויבקש אותו ומלת שבת מקור מגורת שבתה מדהבה: (ד) מחרף. הטעם מוכיר גנות העצל שטניה מפני חרף שלא יחרוש: ושאל בקציר. שיתנו לו מהקציר ולא נמצא שירחם עליו בעבור עצלותו: (ה) מים. הטעם כמים עמוקים הנסתרים למטה לארץ כן עצה בלב איש נסתרת ועמוקה לדעת ואיש תבונה ידלה אותה ממקור לב האדם שידענה בחכמתו ואמ' ידלנה בעבור שהמשיל אותה למים עמוקים הדולים אותם בכלי הרוצה לשחות מהם: (ו) רב. יקרא. הטעם יקרא לאיש חסדו ויודיעהו: ואיש אמונים מי ימצא. שיעשהו בסתר ולא יודיעהו לכל: (ז) מתהלך. הטעם כאשר מתהלך הצדיק בתומו הראוי ללכת: אשרי בנו אחריו. שיועיל זכות אב לבן: (ח) מלך. הטעם מלך שהוא יושב על כסא דין ראוי להיות מורה כל איש שהוא רע בעיניו ולהסירו ממלכותו: (ט) מירק מי הוא המלך שיאמר זכיתי לבי מכל רע טהרתי מחטאתי שעשיתי ממשפט כראוי: (י) אבן ואבן. הטעם שני אבנים ושתי איפות שאינן ישרים השוקל והמודד בהם תועבת יי גם שניהם: (יא) גם. יתנכר. היפך הכירא וכל הנמצא מזה הבניין התפעל ויתנכר אליהם ע"כיהיה פירושו גם במעליו הטובים יתנכר נער מנערותו שיאמרו בני העולם ממעשיו

כי לא מעשה נער: (31) און שומעת ועין רואה אדני עשה גם שניהם.
 לשמוע ולראות בעסקי העולם ע"כ אמר אחרי כן: (32) אל תאהב
 שינה. לישן הרבה פן תורש ותהיה עני ואין לך מה תאכל: פקח
 עיניך. בדרכי העולם לעטל ולטרוח ותשבע לחם: (33) רע. הטעם
 ושמע דברי הקונה בחוץ שיאמר רע במה שהוא קונה לבנות ולהורידו
 בעבור שיתנו לו בוול הממכר: ואוול לו. תרגום הולך. והטעם כאשר
 במה שקנה משבח אותו שבוול קנהו וזה טעם או יתהלל שמתפאר
 בעצמו במה שקנה: (34) יש זהב ורב פנינים. טוב לאדם וכלי יקר
 שהוא טוב מכולם הוא שפתי דעת: (35) לקח. ציווי שלם והטעם
 לקח בגדו מהערב כי ערב זר ובעבור שערב נכריה לקח ג"כ: חבלהו.
 ופירושו משכנו והוא מגורת חבל תחבול: (36) ערב לאיש לחם שקר.
 שהוא ממרמה ומשקר ואחר שאכלו ימלא פיהו חציץ והוא מגורת
 ויגרם בחציץ שיני. והם אבנים קטנים והוא משל שיקח שכרו הרע על
 שאכלו: (37) מחשבות. הטעם מחשבות באיש עצה תיכון כל אחד
 ותתקיים: ובתחבולות. פירושו עיצות עשה במקום תעשה כמו ומות
 בהר: (38) גולה. הטעם איש שהוא גולה סוד והולך רכיל: ולפותה
 שפתיו שמרחיב פיו לדבר גדולות לא תתערב עמו פן תלמד ממידותיו
 הרעים ומלת פותה תרגום ירחיב יפתי: (39) מקלל. ידעך. כמו יכבה
 והוא רמו לנשמתו הנקראת נר כמו נר אלהים נשמת אדם. והטעם
 שימות בלא עתו או נרו רמו למולו הטוב ומואת הגיורה דעכו כפשתה:
 באישון חושך. שניהם מטעם אחד כמי אדמת עפר: (40) נחלה מבהלת.
 מגו ויבהל את תמרוקיה ואת מנותיה. והוא ענין מהירות והטעם
 נחלה שהיא נמחרת לגוול אותה בראשונה אם בתחילה יקח הגולן
 הנאה ממנה אחריתה לא תבורך שלא ישלח השם בה ברכה לגוול
 והעד כרם נבות היורעאלי: (41) אל תאמר. מאוייביך אשלמה רע
 אליו על אשר עשה לי רק קוה אל יי ויושע לך: (42) תועבת. זה
 הפסוק מפורש למעלה: (43) מי. הטעם מי ומעורו כאשר מצעדי
 גבר ההולך בעסקיו כוננו כי אדם מה יבין דרכו אם לא ידריכהו
 השם: (44) מוקש. הטעם מוקש יבא לאדם כאשר יבלע הקדש ויאכל
 אותו ומלת ילע מגורת ושתו ולעו וכבר כתב בתורה כרת על מי
 שאינינו ראוי לאוכלו: ואחר נדרים. הטעם וההולך אחר נדרים שעשה
 לבקש ולחפש איך יתירם גם זה מוקש כי טוב לאדם שישלם נדרו.
 ומלת ילע מבניין הפעיל הלע כמו הרע לעם הוזה והיה ראוייה בצירי
 הלמ"ד לולי כבד העיץ ובא הטעם מלעיל ביו"ד בעבור מלת קדש
 שהיא קטנה לעשות אחת משניהם כמנהג הכתי בהרבה מקומות:
 (45) מורה. הטעם מי שהוא מלך חכם מורה הרשעים ממקומו וממלכותו

כי בזה יכון כסאו: וישב עליהם אופן. עגלה להשחיתו כמי שעושיין לדוש התבואה: (כ) נר ליי נשמת אדם. שבה חופש כל חדרי בטנו וידע כל אשר בלבו ויש אומר שנקרא נר בעבור שמאירה פני הגוף: (כח) חסד ואמת. הטעם נותן עצה למלך שיעשה חסד ואמת כי הם יצרו אותו מכל רע: ומעד בחסד. אם יעשהו כסאו שיעמד לארך ימים כמי שכתוב בנביא והוכן בחסד כסא: (כט) תפארת בחורים כוחם. והתגברותם בכחותם: והדר וקנים שיבה כאשר הוא באנשי אמונה: (ל) חבורות ופצע. הם תמרוק באיש רע והטעם שבהם ייסרנו השם (ומנקה) [ומנקה] אותו מעונותיו וכן מכות רעות שיביא עליו השם שיגיעו עד חדרי בטן:

קפיט' כ"א

(ה) פלגי. הטעם כפלגי מים יטהו האיש אל אשר יחפוץ ומורה החכם גדולות הבורא וממשלתו כי אע"פ שהוא מלך אין מעשיו וחפציו ברשותו כי אם ברשות השם: (ג) עשה. הטעם מי שעושה צדקה ומשפט הוא ליי נבחר מוכב ויותר: (ד) רום. שם התואר. וכן ורחב לב והטעם מישרים עיניו לגאון ורחב לב שיש לו גבהות הלב: נר רשעים. מחשבת רשעים והוא כעניין לב חורש מחשבות און והוא נירו לכם ניר. והטעם כל אלה שלשתם הם חטאת: (ו) מחשבת חרוץ. הוא הסוחר הנאמן העושה מעשיו במשפט והוא מגורת כן משפטין [הרצת] מחשבותיו החושב על עסקו יהיו ליתרון ולרוח כי יתקיימו כאשר הוא חושב וזה טעם למותר: וכל אין. שהוא ממהר במרמה להעשיר יהיו מחשבותיו למחסור שלא יצליחנו השם במחשבותיו ובמעשיו: (י) פעל. הטעם אוצר שהוא מפעלת שקר ומרמה כהבל נדף הוא שילך מהרה והעושהו כן הם מבקשים מות: (י) שד. הטעם השד שיעשו יגורם והטעם יעקרם ויכריחם והמלה הזאת מגורת מגוררות במגרה והוא מפעלי הכפל כי הרי"ש היה ראוייה להדגש אם היא מקבלת דגש ולהיות במשקל ובגד בוגדים ישדם: (ח) הפכפך. שם התואר כמי הפוך והוא כפול העי"ן והלמ"ד על משקל סחרחר ובעבור הו"ו שהוא במילת זר מורה הכתיב כי תחסר מלה מן הפסוק. וכן הפי' לעולם יהיה הפוך ומעוות דרך איש זר רק זך יהיה לעולם ישר פעולו וכן ותשב תמר ושוממה: (ט) טוב לשבת על פנת גג. למעלה מהבית במקום מגולה ויסבול. הרוח והרעש משבת בבית עם אשת מדנים ובבית חבר הוא מקום שעושיין שם כישוף מגורת חובר חבירים מחכם: (י) נפש רשע אותה. תמיד לעשות רעה: לא יוחן. מגורת כי חנון אני. ומעמו לא ירוחם בעיניו וברצונו ולהיות מגורת חן טוב הוא: (יא) בענוש. הטעם כאשר יענשו הלץ ויוכיחוהו יחכם פתי

מעצמו: ובהשכיל לחכם. אדם בדבריו מוסר מבלי עונש: יקח דעת. וטעם זה הפסוק כטעם תחת גערה במבין: (יג) משכיל צדיק לבית רשע. שיקרהו מקרה רע: מסלף רשעים. בדיבור לרע והטעם שאומי ומתנבא עליהן שיבאו לפגע רע: אוטם אונן. הטעם משמוע ועקת דל להצילו בעת צרתו גם הוא יקרא בעת צרה ולא יענה מאחרים: (יד) מתן. הטעם מתנה הנותן אדם למושל בעם בסתר: יכפה אף. המושל ופי' יכריחנו והוא מלשון ר"ל כופין את רבו: ושחד. שטביא אדם אליו בחיק יכפה חמה עזה ממנו והוא טעם כפול. ויש מפרש זה הפסוק על עניין הצדקה הנותן לעני בסתר יכפה אף השם. והוא כעניין וצדקה תציל ממות: (טו) שמחה. ומחתה תבוא לפועלי און שאינם עושים משפטו: (טז) אדם תועה מדרך השכל. כאשר מיסרים או יצא מעצמו מדרך השכל ועושה מדבר רעות שכרו יהיה שבקהל רפאים ינוח והטעם עם המתים כי ימיתוהו בני האדם בסכלות פיו ומעשיו: (יז) איש. מי שאוהב השמחה והמשחה יהיה איש מחסור שלא יעלה בעושר כמו שמפורש סוף הפסוק אוהב יין ושמן: (יח) כפר לצדיק איש רשע. שיבא תחתיו למות כמי שבאו המן וביתו ומשפחתם תחת מרדכי וישראל שנמלטו מהגזירה: ותחת ישרים. יבא בוגד למות כי הוא נופל והוא טעם כפול: (יט) טוב שבת בארץ מדבר. שאין שם יישוב משבת עם אשת מדנים וכעס: (כ) אוצר נחמד. מכסף וטובה ומכל טוב: בנות חכם. כי הוא קנהו בחכמתו: וכסיל אדם. שיבא כל זה הממון לחלקו מירושה יבלענו וישחיתנו במאכליו ומשתיו ומלבושיו: (כג) עיר. עלה חכם. בחכמתו ותפס אותה מה שלא יוכלו לעשות הגיבורים: ויורד עז מבטחה. שהוריד מגדוליה לארץ ע"כ אמר זה המחבר בספרו במקום אחר. טובה חכמה מגבורה: (כד) שומר פיו. מדבר רעות: (כה) וד יהיר. הטעם רשע שהוא גאה לץ קראו שמתלוצץ מכל אדם עושה מכל אדם בעברה ודון: (כז) תאות עצל. שאינו עושה למרח התאוה היא המיתנו שימות ברעב: כי מאנו ידיו לעשות. מלאכה: (כח) כל היום. תאוה. לאכול וסתם עצל רשע כעדות הכתו בהרבה מקומות והעד שאמי צדיק יתן שיש לו בכל עת שיתן לא יחשוך ממנו לתת: (כט) זבח. שיביאו הרשעים תועבה לשם וכל שכן יביאנו בוטן שהוא משקר ומרמה שהיא תועבה ולא ירצה בו: (ל) עד כובים יאבד. הטעם יאבד דברו כי כל פעם ופעם שמספר משנה אותם רק ואיש שומע ששמע העדות באמת לנצח ידבר מה שישמע בעניין אחד ולא ישנה עדותו והודיע החכם בפסוק כי בסיפור דבריו שהעיד עד שקד הוא ניכר. וי"מ עד שקרים יאבד על אשר העיד עדות שקר ואיש שומע ששמע כי בעדותו אבד לנצח ידבר וילעג ממנו:

(כט) העו. מגורת העוה פניה והוא פועל עבר מבניין הפעיל מפעלי הכפל והטעם הראה איש רשע העוות בפניו: וישר הוא יבין דרכו שאינו עו פנים:

קפיט' כ"ב

(b) נבחר שם. טוב בעיני השם והאנשי יותר מעושר רב ונבחר ג"כ מכסף ומהב חן טוב וזהו שאמר החכם טוב שם משמן טוב: (3) עשיר ורש נפגשו זה נפגש בעושר נפגש בעשר וזה ברש ואולי תאמר העשיר בזכותו והרש אין לו מאומה בעונו על כן אמר החכם שאין לו נכון לאמר כי הכל בשם ובמזלם וזהו עושה כולם יי: (כ"א ז) אין לנגד השם וגורתו שגור על האדם לבא לא יועילו חכמתו ותבנתו לבטל הגורה ע"כ ראוי לאדם שיעשה טוב ויהיה טוב וירא שמים ואמר אחרי כן (כ"א ח) סוס מוכן ליום מלחמה. לרכוב עליו ואין בכחו להציל רוכב עליו מן המלחמה רק ליי התשועה שבו יושע האדם ובכטחוננו ובמקום אחר נאמר שקר הסוס לתשועה: (כ"ב ג) ערום ראה רעה. בעיר או בדרך והיה נסתר ממנה בערמתו: ופתיים עברו. על מקום הרעה ולא יכלו להמלט ממנה ונענשו: (ד) עקב טעמו בעבור וכמוהו עקב שחד והטעם בעבור הענוה שיש לאיש תהיה אליו יראת יי. ובעבור ענוה יהיה לו עושר וכבוד וחיים כי לכל זה מביאה אותה הענוה: (ה) צנים. פירושו קוצים וכפירושו וטעמו מלת פחים כי זאת המלה תתחלק לעניינים רבים והטעם שאין דרך טעם העקר [העקש?]? ישר והאיש שרצה לשמור נפשו מרע ירחק מהם מהקוצים והפחים רמו לאדם שילך כדרכו: (ו) חנוך. מגורת ויחנכו את הבית והטעם הרגילהו והדריכהו לנער על פי שיוכל לסבול התוכחת מעט יום יום: גם כי זוקין. שיהיה זקן לא יסור ממנה מהדרך הטובה שתלמדו: (ז) עשיר. זה הפסוק דבק עם הפסוק הבא אחריו והטעם איש עשיר ימשול באנשים רשים ברוב עשרו ועבד הוא הלזה לאיש מלוה אליו והוא העשיר המשימו עבד בעבור הלואתו. על כן הוא העשיר כמו (ח) זורע יקצר און. על מעשיו הרעים והטעם שימעט ממנו ועשרו: (ט) טוב. הטעם איש טוב עין שישים עינו על האבוננים והדלים לרחם עליהם הוא יבורך מאת השם ומאת כל אדם: (י) גרש. הטעם גרש איש לץ מקרבך ויצא מדון ממך כי הוא מביא תמיד דברי רכילות להריב האנשים זה עם זה ואו ישבות דין שלא יריב זה עם זה ושלא יחרפו זה לזה והטעם וקלון ומלת מדון ומלת דין מגורת מריבה. ויש מפרש דין שלא יצטרכו לבוא לדין אל השופט: (כ) אוהב טהור לב. שאוהב האנשים בנאמנות ובטהרת לב ואומר בשפתיו דברים טובים שהן חן בעיני כל אדם בעבור טיבותו הטובות יהיה

רעהו המלך שיקחו לרע ללכת עמו כמו הושי הארכי שהיה נאמן והיה רעה דוד המלך: (3) עיני יי נצרו. אנשי דעת שעושיין כל דבריהם בדעת וביושר ישמרו אותם עיני יי מכל פגע רע: ויסלף. הב"ה דברי בוגד והטעם ששייבם לאין ולא יצלה בהן וזה הטעם כטעם ובחוקותי את עצת יהודה. ומלת ויסלף טעמו ויעוות וכמוהו ויסלף דברי צדיקים: (4) אמר. הפסוק הזה מספר גנות העצל שייבקש עלילות שלא יעמל ויטרח: (5) שוחה. הטעם כשוחה עמוקה שאם יפול אדם שם ימות כן פי נשים זרות והם זונות המפתות באנשים בפיהם לזנות עמהן: ועום יי שיועם אותו השם הוא יפול שם כפי הזונות שהוא מפותה מפייהם: (6) עושק. הטעם מי שעושק הדל ממונו להרבות עשרו או יהיה נותן לעשיר אוהבו בדבריו ממון הדל אך למחסור יהיה לו שיתן השם מחסרו בעשרו: (7) הט אונך. עתה משלים החכם אחד מחלקי הספר הזה שהם חמשה יאמר לנגד המשכיל הט אונך כל ימיך ושמע דברי חכמים כמוני ולכך תשית לדעתי על אלה המשלים שהודעתין עד הנה: (8) כי נעים. תהיה בעיני אנשי העולם כי תשמרם אלה המשלים בבטןך יכוננו יחדיו ועל שפתך שתדעם היטב על פה: (9) להיות. הטעם ועוד יועילו לך אלה המשלים להיות ביי מבטחך ע"כ הודעתין אף עתה כאשר הודעתי אנשים רבים אותם ומדבר עם המשכיל על דרך משל: (10) הלא כתבתי לך. דברים שלישים והטעם נכבדים מגורת ושלישים על כולו שהם נאמרו בטועצות ודעת: (11) להודיעך. וגם יועילו לך אלה המשלים להודיעך קושט אמרי אמת. והטעם כי באלה המשלים תבין אמרי ולהשיב אמרי לשולחך כתבים [כתבתים?]: (12) אל תגזול דל כי דל הוא. ודי לו בעניותו: ואל תדכא עני בשער. במקום שיש לך אוהבים ותוכל לזכותו והוא כטעם שאמ' איוב אראה בשער עורתי: (13) כי יי יריב ריבם. מהעניים והדלים: וקבע. כמו יוגזלו כמוהו היקבע אדם אלהים. ומלת קובעיהם כמוהו וטעמו גוזלים והטע' שיגזול השם נפש לגוזלים אותם והטעם שימיתם: (14) אל תתרע. מגורת איש רעים להתרועע. והטעם לא יהיה לך רעות עמהם וחברה ומלת את ואת כמו ועם וכמוהו רבים: (15) פן תאלף. פן תלמד והוא תרגומו: אורחותיו. שתהיה בעל אף ובעל חמה ותאמר דבר בחימה שתקם מוקש לנפשך: (16) אל תהי בתוקעי. הטעם כאשר תראה אנשים שיתקעו כפם בערבות אל תהי אתה עמהם ומדבר במשל עם המשכיל וככה אל תהי בעורבים משאות. ופי' הלזאות והוא כפול בטעם והוא מגורת כי תשה ברעך משאת מאומה: (17) אם. הטעם כי אין לך לשלם הערבות בעבור

האחר למה יקח לך משכבך מתחתך אם לא ימצא דבר אחר בביתך: (כח) אל תסג גבול עולם. בנחלת הארץ אשר עשו אבותיך שעברו הגבול בתורה כתו' ארור מסיג גבול רעהו: (כט) חיות. אם תראה איש שהוא [טהור] במלאכתו לפני מלכים יתיצב. בעבור שהוא וריו וטהור יקחהו למלאכתו ולעצתו:

קפיטל כ"ג

(ה) כי תשב ללחם. מגורת לחם ופי' לאכול: בין תבין לאכול את אשר לפניך ולא תשא עיניך במאכל המושל: (3) ושמת סכין. כמ' צינים ופירושו אם תתאוה לאכול כמדהו טוב לך שתשים סכין בלועיך וזה מע' אם בעל נפש אהה. וטעם בלועיך בלחייך והוא מגורת ושתי ולעו: (ג) אל תתאו למטעמותיו. מהמלך כי הוא לחם כובים והטעם שלא תוכל להגיע למאכליו ומלת כובים מגורת לא יכובו מימיו והכל עניין הפסקה והכרתה: (ד) אל תיגע להעשיר. יותר מדאי כי העושר לא הוא ביגיעת האדם כי אם במול השם: מבינתך חדל. שתחשב כי מבינתך תעלה אל עושר כי אין מבינתך העושר כי אם בכח השם ככתו' בתורה כי הוא הנותן לך עושר וכח לעשות חיל: (5) התעייף עינך. הטעם התאיר עינך בו. והטעם לא יעשה לך חמדה ממון רק שתוכל לחיות בו כי היום תראה אותו בידך ולמחר יאבד כעניינים רבים ומלת תעייף מגורת תעופה בבוקר תהיה [[נגליון סכח"י צכחז ונחזחז] ד"ח לשון סכרנו וכלל סמטף]; (1) אל רע עין. הוא הנותן בעין רעה לאכול משלו לאחרים: ואל תתנו למטעמותיו. אפי' יתן לך מטעמים הרבה כי לא תשבע ממטעמותיו בעבור שנותן אדם בעין רעה: (2) כי כמו שער בנפשו. האיש רע עין המאכלים שיאכלם בכילות והוא מגורת מאה שערים כן הוא כטבע בלבו כי אכול ושחה יאמר לך ולבו כל עמך: (ח) פתך. רשם [רשע?] שנתן לך לאכול תקיאנה הטעם שלא תהנה ממנה: ושחת דבריך הנעימים. שכבדתו בדבריך כי רע עין אין ראו לכבד אותו: (ד) אתה בשבט תכנו ותיסרנו: ונפשו משאול תציל. כי במוסר שיהיה לו ישמור הוא נפשו אחרי כן ממות: (11) אל יקנא לבך בחמאים. שתתאוה לעשות כמעשיהם: כי אם ביראת יי תתאוה לחיות לך כל היום כי אם יש לך יראת יי יהיה לך אחרית טוב: (12) שמע. ואשר האל"ף במקום יו"ד כמו ויו"ד מאשריך מתעים וטעמו וישר בדרך ישר לבך לעשות כל טוב: (13) אל. הטעם אל תהי בחברת סואבי יין והוא מגורת סבאך מהול במים וטעם בשותי יין השיכורים ששוחים הרבה לשכרות: בווללי בשר. האוכלים בשר הרבה לתאוה כי אלה הם כמו אפיקורסין שאין מחשבין הבורא ומצותיו והוא מגורת וולל וסובא: (כח) כי. נתן טעם למה לא ישחה ולא יאכל בשר כמו הם

כי זולל וסובא בעבור ששותה הרבה ואוכל אורש [וירש] הטעם יבא לידי עוני: וקרעים תלביש נומה. כאשר רודף האדם אחריה וישן כי בעבודה יתעצל וילבש מלבושים שיהיו בהם קרעים: (כג) אמת קנה. הטעם התעסק לדבר האמת: ואל תמכור. שלא תניחנו רגע אחד וקנה גם כן חכמה ומוסר וכינה: (כו) תנה בני. עתה החכם מדבר עם עצמו כאב עם בנו. והטעם תנה בני לבך אלי לשמוע דברי ומשלי אלה: ועיניך דרכי תצורנה. שתשמור מן הוונות ועל זה נאמר (כז) כי. כשוחה עמוקה כן זונה וכבאר צרה ויפול אדם שם וימות כן הנכריה ממייתה: (כח) אף היא. הוונה כפי שתוכל לחטף האנשים היא תארוב לזנות עמהן. ומלת יחתף בתי"ו שוה כמו בטיית וכמהו הן יחתוף וימי ישיבנו ובוגד באדם תוסיף בזונוה כי הוא תשים אותם לשוב בוגדים באמריה החלקים: (כט) למי. זה הפסוק דבק עם הפסוק הבא אחריו והטעם למי תהינה כל הרעות שמגיד הכתו' רק למאחרים על היין: אבוי. פי' עניות מגזרת אביון: שוה. שטלעיגוי ממנה: הכלילות. אדמימות: (ל) ולאנשים הבאים לחקר. כמה יוכלו לשתות. וטעם ממסך כמו יין: (לא) אל תרא יין. עם המשכיל מדבר והטעם אל תחמוד אותו כי יתאדם שיהיה טוב ויפה שיתן היין בכוס עינו מראיתו. נהטעם שיהיה לו מראית טוב בכוס: (לב) אחריתו. שישתה כנחש ישכהו. יפריש תרגומו מלמד הבקר פרשא דתורא פונייר בלעזו ומוה יפרשו פרשים בעבור המכים בהמתם במלמד שמשוימין ברגליהן. והטעם רוצה לומי כי יכהו היין ויכאיב אליו: (לג) עיניך. והטעם ועי' יעשה לך רעה אם תשתהו כי מיד יראו עיניך נשים ורות: (לד) והיית כשוכב בלב ים. שיש לו כובד ראש מתנועי' הספינה אשר מתנועעה מכובד המים וגם היית כשוכב בראש חבל מקום שתתנועע הרבה הספינה ומלת חבל שם לרב החבל בשקל אטר גבן. השוכב בראש הספינה: (לה) הכוני בל חליתי. מדבר על לשון השכור: הלמוני בל ידעתי. כי מרוב השכרות לא ידע מי יכנו:

קפיט' כ"ד

(ה) אל תקנא. באנשים העושים רעה: (ז) כי שוד יהגה. פי' יחשוב וכמהו לב צדיק יהגה לענות: (ג) בחכמה. אבל בחכמה שים לבך כי בחכמה יבנה בית וירוח האדם בה: ובתבונה יתכונן. הביית: (ד) ובדעת. שיהיה לאדם חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים: (ו) גבר. שהוא חכם נמצא בעו. והטעם שיש לו עז בכל אשר הוא עושה ובמקום אחר נאמר על החכמה. החכמה תעזו לחכם מעשרה שליטים אשר הו' בעיר: ואיש דעת. בדעתו מאמץ כח בכל ענייניו כי הדעת תספיק אליו בכל אשר הוא עושה: (י) כי בתחבולות. מחשבו' וכמהו

תחבולות בעצה תכון ותשועה תבא לאדם ברוב יועץ: (ז) ראמות .
 הטעם כמו דבר רם שלא יוכל האדם להגיע אליו כן החכמות לאויל
 שלא יוכל באולתו ללמד אותם ולהשיגם: בשער לא יפתח פיו. הטעם
 כשהחכמים מדברים דברי תורה בשער הוא לא יפתח פיו לדבר עמהם
 ויש לו בשת: (ח) מחשב להרע. לאחרים לו בעל מומות יקראו בעבור
 שכל מחשבותיו להרע: (ט) זמת. טעמו כמו מחשבת והטעם מחשבת
 אולת חמאת נחשבת והראוי להיות תועבה שימאס אותו הוא הליץ
 ותיו ותועבת במקום ה"א כתי"ו ושבת לנשיא או בא הלמ"ד שלא
 כמנהג על הסמיכות כלמ"ד מחמד לכספם: (י) התרפית. דבק עם
 הפסוק הבא אחריו והטעם אם התרפית מהצל לקוחים למות ביום
 צרתם ומטים להרוג אם תחשך להצילם כן ביום צרה צר כחכה שלא
 תמצא מי יעורך ומלת צר כמו צר לי המקום והטעם יחלש ויצר
 ומלת כחכה בא שלם בכ"ף וה"א כמו ולא יענוכה: (יא) כי תאמר.
 בלבך נמצא טענת שקר לשואלים אותנו למה לא הצלנו אותם כי
 נאמר לא ידענו זה העניין איך היה: הלא תוכן לבות. האדם הוא
 ידע לב האדם והוא יבין אם הייתה יודע הדבר: ונוצר נפשך הוא
 השם והטעם כפול: (יב) אכול. זה הפסוק דבק עם שלמטה והטעם
 כמו הדבש שהוא טוב לאכול ומתוק כן תדע שהחכמה היא טובה
 ומתוקה לך: (יד) אם מצאת. החכמה היטב שתדענה: ויש אחרית .
 לך ותקותך לא תכרת והטעם כי היא מביאה אותך שתעשה אחרית
 טובה: (טו) אל תארוּב. עתה מיסר הרשע והטעם אתה רשע אל תארוּב
 לנה צדיק להשחיתו: תשדד. מגורת שודד רבצו הרובץ שם והוא
 כפול בטעם והטעם שאם תחשוב להשחית לא תוכל כי הצדיק הרבה
 פעמים יפול וקם בזכותו כי מכולם יצילנו השם ומלת שבע הוא כלל
 חשבון גדול כמו שבע ביום הללתך וכן רבים: (טז) ורשעים יכשלו
 ברעה. אחת שאין להם זכות שיוכלו לסבול אותה וכמוהו תמות רשע
 רעה: (יז) בנפול אויבך אל תשמח. הטעם שירד במעלתו או קרהו
 מקרה רע: וכשלו. חסר ה"א מקום הנפעל וטעמו ובהכשלו וכמוהו
 והוא כפול בטעם: (יח) פן יראה יי. שתשמח והשיב מעל אויביך
 אפו ויביאהו עליך וטעם זה בעבור שתחשב כי גזירות תבואנה על
 מחשבותיך על אויביך רק ראוי לך שתירא מאת השם פן יקרה לך
 כמוהו: (יט) אל. כמו אל תתגדה מגורת מתחרה את הסוסים והטעם
 להוכיחם על פשעם וככה אל תקנא ברשעים בעבור שעוובים ארחות
 השם והוא כפול בטעם והטעם כי הוא יקח נקמתו מהם וע"כ אמר
 בפסוק הבא: (כ) כי לא. יהיה אחרית טובה לרע על מעשיו הרעים
 ויש מפרש אל תתחר כמו תתערב והטעם שלא תתחבר עמהם לעשות

כמעשיהם: (כח) ירא את יי בני ומלך. שלא תעבור מצותם ומאמרם: ועם שונים. מגורת ודתייהם שונות מכל עם. והטעם עם אנשים שונים הממרים את פי השם אל תתערב פן תלמד ממעשיהם: (כט) כי פתאום יקום אידם. מהשם ומהמלך ויחר אפם בהם ומפיד שניהם מי יודע שיוכל אדם להנצל מהם: (ל) גם אלה. אינינו נכון לחכמים לעשות הכרת פנים במשפט: בל טוב. לעשות והתורה אמרה לא תכירו פנים במשפט ועובר על לאו: (לד) אומר לרשע. בדינו צדיק עתה להכיר פני אוהבו במשפט והטעם כי וילת שיעבור על מצות השם הדבר קשה אליו כי יקבוהו עמים ויעמורו לאומי בעבור שיגוול ממונם בלא משפט: (לז) ולמוכיחים העושים משפט ישר יהיה נועם וטוב עליהם תבוא ברכת טוב הפך יקבוהו עמים ועוד טובה תהיה עליהם כי בשפתים ישקו אותו לחיבה ולאהבה שמישיב דברים נכוחים וישפוט משפט יושר: (לח) הכן בחוץ מלאכתך. מגנות וכרמים: ועתדה בשדה. מגורת ועתידותיהם והוא ענין חווק והטעם שתקנה שדה וחוק מלאכתך שם בשדה שתחדש אותו ותורעהו: אחר ובנית. הטעם אחר שתבנה ביתך אמרתי לך שתעשה כן שתכין בחוץ מלאכתך. וי"א כי מלאכת החוץ לתקן הגנות והכרמים תחילה ואחר כך תבנה ביתך ממה שצריך אליו: (לח) אל תהי עד חנם. פירושו עד שקר והטעם שאמי דברי חנם שלא ראה אותן: והפתית. מגורת פתות אותה פתים. והחירק תחת חולם בשקל והסבות והטעם ואל תחתכו ותשברוהו בעדות דברי שפתך השקרים: (לט) אל תאמר. ואם הרע לך אל תאמר כאשר עשה לי: (ל) על. טעם עתה מספר גנות העצל שנשחת שדהו בעצלותו: (לא) קמשונים. וחרולים. פי' קוצים: גדר אבניו ונהרסה. הגדר העושים סביבות השדות: (לב) ואחזה אנכי אשית. אל לבי והכרתי כי בעצלות העצל נשחת השדה ומיד שראיתי לקחתי מוסר שלא אהיה עצל במלאכתי והוהרתי ואמרתי לנוכח האדם: (לג) מעט שנות מעט תנומות. היה עושה ולא תהיה עצל: (לד) ואם בא כמתהלך רישך ומחסורך. אליך תצא אתה לקראתו ותהיה לו כאיש מגן ותנצח אותם והפסוק מדבר דרך משל:

קפיט' כ"ח

(ה) גם. זה הספר היה ספר בפני עצמו והאנשים שהיו בימים ההם היו חפצים ללמוד חכמה ומצאו אלה המשלים ושמו אותם עם אלה המשלים הנוכחים להיות ספר אחד בעבור כי היו קרובים בענין והיו מטעם אחד וראש הספר היה כבוד אלהים הסתר דבר. ומלת גם הסופר אמרו בענין והטעם (3) כבוד אלהים. הוא להסתיר דבר שלא יחקור אדם ויחפש מאד בכבודו כי לא יוכל אדם לדעת אותו

ולחקרהו כי אולי ישגה בדברי שבחיו וחקר כבודו וכבודו הרב ידוע הוא בכלל רק כבוד מלכים הוא לחקור שכלם וכבודם וע"כ שבח אותם בפסוק הבא: (א) שמים. והטעם כמו והשמים שהוא לרום ועומד גבוה מאד ולא יוכל אדם לדעת גבוה וארץ לעמק ולא יוכל אדם לדעת ולחקור שכלם ודעתם: (ד) הגו. כמי הסיר סיגים מכסף הצורף: ויצא לצורף. הכלי כדצונו טוב כן כאשר יסיר המלך הרשע ממלכותו ויטון בחסד כסאו כמי שאמר מורה רשעים מלך חכם: (ו) אל תתהדר לפני מלך. שתבקש הדור מעצמך: ובמקום גדולים אל תעמוד. בלא רשותם: (ז) כי טוב. שיאמרו הם אליך: עלה הנה. ושב עמנו: מהשפילך לפני נדיב: אשר ראו עיניך. ויראו עיניך השפלתך: (ח) אל תצא. מזהיר האדם שלא יצא מהרה להריב והטעם קודם שתצא למריבה הבט מה תצא באחריתה על זה: פן מה תעשה באחריתה. בהכלים אותך רעך וכן נאמר במקום אחר טוב אחרית דבר מראשיתו: (ט) ריבך. הטעם ריבך ריב עם רעך והניח מריבה אחרת ואם תריב עם רעך תריב בדברי מוסר וזה טעם: וסוד אחר אל תגל. והטעם וסוד אמי אליך אדם אחר ממנו אל תגל שתאמר זה אמי לי פלו' אלי ממך: (י) פן יחסרך. מגורת חסד הוא [בגליון סכ"ז נכתב ונאמר] ד"ה לטון חסדם והטעם פן יבוז אותך שיטע שלא תדע להסתיר סוד שגלה לך חבריך ודבתך שאמרת מהאיש האחר לא תוכל לשוב שתאמר לא אמרתי כן ועל זה אמי: (יא) תפוחי זהב. והטעם כתפוחי זהב במשיכות מגורת בחדרי משכיתו כן הוא דבר שהוא דבור על אופניו במריבה ולא לגלות סוד אחר וטעמו על פניו ועל עניניו מגורת אופן. והטעם דבר הדבור כראוי בסבבו. וי"א כי האל"ף נוסף וטעמו על פניו ועל עניניו: (יב) נום. הטעם כנום זהב וחלי כתם שהוא דבר נאה ונחמד לעדות אותו כן נחמד ונאה כאשר מוכיח חכם על אוון שומעת המקבל תוכחה: (יג) כצינת שלג. טעמו כקרירות לפי עניניו שישב נפש האדם היבשה מפני החום כן ציר נאמן משיב את הנפש: (יד) נשיאים. פי' עננים וכמוהו מעלה נשיאים מקצה הארץ. והטעם כמו נשיאים ורוח שנראה שיתנו גשם לעולם ואין שלא יתנו גשם כן איש מתהלל במתת שקר שאומר שיתן ולא יתן: (טו) בארך. יפתה מגורת כי יפתה איש בתולה והטעם בארך אפים שיש לאדם שלא יכעוס מהרה יפתה הקצין בדבריו הנעימים שידבר אליו: ולשון רכה. שיש לאדם תשבר גרם וזהו משל כי בדבר רך ישבר דבר קשה: (טז) דבש מצאת. זה הפסוק דבק בכא אחריו: אכול דווק. ולא תאכל יותר מדאי: (יז) הוקר רגלך. מגורת יקר. והטעם הוקר רגלך משם ולא תלך כל היום פן ישבע ממך ושנאך:

(יח) מפיץ. הוא כלי ששוברין בו ונקרא מפיץ בעבור שמפיץ דבר והטעם כמו מפיץ וחרב וחץ שנזן שהם כלי משחית להשחית כן איש עונה ברעהו עד שקר עד שהורג אותו: (יט) שן רועה. על משקל טובה והוא מגורת רועה התרועעה הארץ. והטעם כמו שן רועה והטעם שבורה ובעת שאדם אוכל שישען עליה ותשבר כן מבטח מאיש בגוד ביום צרה ומלת מועדת מגורת מערו קרסולי ושורק הוי"ו תחת חולם: (כ) מעדה. מגורת עדי והטעם כמו הלובש בגד משי ביום קרה שישחת הבגד והלובש אין לו הנאה הוא מרמה כמו חמץ המשימים על נתר ומשחית אותו ומפרפרו וכן ושר בשירים על לב רע שאין לו מהם רק כאב וצער בשומעו אותם ((גנליון סכתי)) ד"א תרגום ססרס ערס): (כא) כי גחלים חותה. מגורת היחתה איש איש בחיקו. והטעם גחלים אתה משים על ראשו שיבוש ויתנחם מאשר עשה לך: ווי ישלם לך. כאשר נתתה לו שכר לו או על שסבלת אותו ולא נקמת ממנו: (כב) רוח. הטעם כרוח צפון שיחולל הגשם שלא ירד כן פנים נועמים תחוללו לשון סתר. והטעם כאשר המלשין מביא רכילות לאדם והאדם מראה לו פנים ועומים לא יביא אליו עוד רכילות כי בזה יוסר: (כג) מים קרים. מגורת קור וחום: (כד) מעין נרפש. מגורת ברגליהם תרפסון והכל עניין מרמס והטעם כמו מעין נרפש ומקור שהוא מושחת וראוי להיות קשה בעיני האדם השותים ממנו כן ראוי להיות רע בעיני האדם כאשר צדיק מט לפני רשע: (כה) אכול. הטעם כמו אכול דבש הרבות שאינינו טוב כן חקר כבודם מהרשעים אינינו טוב והטעם שיוספר אדם בעושרם ובגדולתם: (כז) עיר. כעיר פרוצה שאין לה חומה ואין לה כח לעמוד לפני אויב שלא יתפשנה כן איש אשר אין לו מעצר לרוחו שאינינו יכול לעמוד בפני כל דבר לסבול:

קפיט' כ"ז

(3) כצפור. העומד לנוד מהרה ממקומו וכן כעוף לעוף כן קללת חנם תבוא מהרה למי שקלל חנם חבירו: (ד) אל תען כסיל באולתו. בדברי העולם: (ה) ענה כסיל באולתו. בדברי חכמה: (ו) מקצה רגלים. מגורת קצות הארץ. והטעם מי שמקצה רגליו ומשיבם אחר ללכת למלאכתו ושולח דברים ביד כסיל חכם הוא שותח: (ז) דליו. מגורת דל והטעם דליו שוקים מפסח כן משל בפי כסילים דל שאינם מסכים אותו: (ח) כצדור אבן במרגמה. כבגד טוב מגורת ארגמן כן נתן לכסיל כבוד: (ט) חוח. כמו שעלה ביד שכור ולא ירגיש בו האדם מפני השכרות כן משל בפי כסילים שלא ירגיש בו הכסיל ולא יאמין בו: (י) רב מחולל. הטעם גדול שבעם מחולל כל ורודה בכל והוא מגורת חיל ושוכר כסילים ששימם לעבודתו ושוכר ג"כ העוברי בשוק

שאינם רוצים למרוח: (יד) הדלת. צירה. תרגו' לשתי ידותיו לתרין צירוהי והטעם שאנשי הבית פותחין בתיהם ועדיין העצל שוכב: (טז) חכם עצל בעיניו. שלא יאמין למוכיחים אותו: משבעה משיבי טעם. שהם יועצים המלך כמי שבעה רואי פני המלך: (יז) מחויק באוני כלב. הטעם מחויק בו להכניסו חנם כן עובר מתעבר על ריב והכל עניין כעם: (יח) כמתלהלה. פי' כמשגע והוא מגורת ותלה את ארץ מצרים: (כא) פחם. כמי ופעל בפחם והם גחלים מכבים העושים הנפחים לעשות מלאכת כלי ברזל: ועצים לאש. ועצים עומדים לאש וכן איש מדינים עומד להרחר ריב והטעם להדליק אותו ולהבועירו והחרון הוא מתולדת האש וע"כ זה המושל: (כג) דברי נרגן כמתלהמים. פירושו מלשין כמתלהמים הפוך והוא מגורת הולם פעם שהם מכים ומשברין אדם ובשמעו אדם אותם שהלשינו אותו יגיע אליו עד חדרי בטן והטעם שמשחיתים כל גופו מיגון: (כג) כסף סיגים פר"ש ז"ל ככסף סיגים המודבקים על החרש שצורפין אותו בו והוא מאיר כאלו הוא כסף ואין בו תועלת כן הם שפתים דולקים הרודפים אחר הבריות להכותם בחלקלקות ומדברים אחד בפה ואחד בלב: ולב רע. שנראים כאוהבים והם אויבים בלבם ומלת דולקים מגורת כי דלקת אחרי: (כד) בשפתיו ינכר שונא. טעמו כמו יתנכר הפך הכירא והטעם ינכר שאינו נראה שיהיה שונא בדבריו הרכים ע"כ הוהיד החכם כי יחנן קולו השונא וידבר לך טובות אל תאמן בו: כי שבע תועבות בלבו. ומלת שבע מלת כלל כמו שבע ביום הללתיך: (כו) תכסה שנאה. בלב הרשע בעבור משאון שיבא עליו ובעבור שתגלה רעתו בקהל: (כז) רעה שחת. זה הפסוק משל מי שיעשה רעה אליו תשוב. וגלגל מגורת וגלגלו את האבן: (כח) לשון. דכיו. תאר כמי את דכא ושפל רוח והיוד תחת ה"א והי"ו נוסף מי שהוא דכא ושפל רוח ישנא איש שקרים ומי שיש לו פה חלק יעשה מדחה לאדם בדבריו השקרים:

קפיט' כ"ז

(ה) אל תתהלל. במעשיך בעבור יום מחר שתאמר למחר אעשה זה: כי לא תדע מה ילד יום אם תוכל לעשותו: (ג) יהללך זר. בכל מעשיך תרצה שאחרים יהללוך ולא פיך: ונכרי ואל שפתיך. כפול בטעם: (ג) כבד. הטעם כבד יש לאבן לנשאו ונטל יש לחול לנטלו וכעם אויל כבד משניהם לנשוא: (ד) אכוריות חמה ושטף אף. הם רעים וקשים: ומי יעמוד לפני קנאה. שהיא קשה מכולם ואם לכולם: (ו) טובה תוכחת מגלה. כשיוכיח אדם חבירו בגלוי יותר מאהבה מטסתרת שיוכיחנו בסתר כי יותר יזכר לו התוכחה: (י) נאמנים. הטעם אם יפצע לך אהבך להוכיח אותך כי השונא אותך לא יעשה פצעים

רק נשיקות נעדרות בעבור שיוכל לרמות אותך ולא תשמור ממנו. ומלת נעדרות מגזרת הערתם עלי דברים שהוא עניין חזק ופירושו על האמת חזקות: (i) נפש שבעה. זה הפסוק דבק עם הפסוק הבא: תבוס מגזרת על הרי אבוסנו והוא עניין מרמס והמעם נפש שביעה תרמס הנפת שהוא דבר מתוק ומשליך אותו: ונפש רעבה. כל דבר מר הוא מתוק אליה לאכול ע"כ אמר זה אחרי הפסוק (h) כציפור שהוא נודד ממקומו לאכול ולבקש מזונו וכן ראוי לאיש שיהיה נודד ממקומו לבקש מה שיאכל: (ט) שמן. ומתק רעהו (כנלחס נלג עד פסוק (כו) ללבושין) מלבושים ממנה: ומחיר שדה עתודים. כי בעתודים שיהיו לך תקנה שדה כמי שעשה יעקב אבינו שקנה חלקת השדה מאת שכם במאה קשיטה (עין חזן מרח חזן מ"ז י'): (כז) ודי. מגזרת די שה. והמעם ומן החלב יספיק לך לקנות לחם מה תאכל: וחיים לנעדרותך. שמהם יצא מאכל שיאכלו:

קפיט' כ"ח

(h) נסו. ואין כל אחד ואחד מהרשעים: וצדיקי' יבטחו ככפיד אשר יבטח ולא ינסו כי אין להם פחד: (3) בפשע. הטעם בפשע אנשי הארץ רבים מושלים עליה שישלטו זה על זה ובאדם שהוא מבין ויודע חכמה כן יאריך הארץ ופירושו באמת: (ג) גבר. שהוא עושק וגזול דלים יהיה רש וכמו מטר רב שהוא סוחף הורעים ואין להם כן יהיה הוא שלא יהיה לו טוב מכל אשר יגזול. ומלת סוחף מגזרת נסחף אביריך: (i) נוצר. ורעה. מגזרת ואיש רעים להתרועע: (h) מרבה הנונו בנשך ובתרבות. לאיש חונן דלים יקבצו והמעם שהשם יסבב סיבות שיבא כל הטמון שקבץ הרשע למי שהוא צדיק וחונן דלים וכמוהו רשע יכון וצדיק ילבש: (י) משגה. כמי מטעה מגזרת שגגה והמעם האיש שמשגה האנשי' ללכת בדרך רע: בשחותו. שיעשה לאנשים האחרים הוא יפול שם ואנשים תמימים ינחלו טוב: (h) חכם. הוא בעיניו איש עשיר בעבור עושרו ודל שהוא מבין יחקרנו שיבא לתכלית דעתו: (3) בעלץ. הטעם כשיעלצו הצדיקים רבה תפארת לאנשים האחרים כי בשלומם יהיה להם שלום אבל הרשעים בארץ יחופש האדם להמיתו: (יג) מכסה פשעיו. שאינו מודה הפשעים שעשה לשם ויתודה עליהם ומודה פשעיו לשם וישוב מהם ועוזב אחרי כן שלא יעשה פשעים ירוחם: (יד) אשרי אדם מפחד תמיד. מהשם ואינו מכסה פשעיו: ומקשה לבו. שהוא קשה לב ולא יפחד מהשם יפול ברעה: (טו) ארי נהם. כארי נהם על טרפו ודוב שוקק ללכת לטרוף והוא מגזרת ישתקשקון ברחובות כן הוא מושל רשע על עם דל שבעבור דלותם מושל עליהם בחזקה ובפרך: (טז) נגיד. שהוא חסר

תבונות ורב מעשקות ימות בפשע מרם עתו והוא מקרא קצר נגיד רק שונא בצע יארי' ימים על ממלכתו. ומלת בצע פירושה גול והמעם שאינו רוצה לגזול דלים: (ז) אדם. יהיה עשוק בדם ששפך עד בור ינום הטע' עד שימות ויגיע לקבר ינום ויפחד: אל יתמכו בו. הטעם שלא יהיה לו תומך שיעזרהו: (ח) הולך. יפול. בנפילה אחת: (ט) עובד אדמה. שיחרוש אותה ויזרעה ישבע לחם ואיש מדרף אנשים רקים ללכת עמם ויתרפה ויתעצל בזה ישבע ריש: (כ) איש. הטעם איש שיעשה באמונה כל דבריו יבאו לו ברכות שיברכוהו השם ואנש העולם: ואין. כמו אין ברגלים ופירושו מטהר להעשיר שיעשוק ויגזול: לא ינקה. שלא יבוא לו רעה: (כג) הכר פנים במשפט לא טוב ועל פת לחם יפשע גבר. ויעשה מרמה ושקר: (כד) נבהל להון. הטעם איש רע עין שחוטמך ממון אחרים הוא נבהל לקבץ ממון מגול ומשקר: ולא ידע כי חוסר יבאנו. מהממון שמקבץ בגזל: (כה) מוכיח. הטעם אני מוכיח עתה והאדם שיוכיח אחרי כן ימצא במשליו ובמוסריו יותר ממחליק לשון וזה שאמ' שלמה לשבח דברי המשלים והתוכחות מהחמסים: (כו) גזול אביו. ואומר אין פשע. אם אני גזול אותם כי אבי ואמי הם וכל מה שהם טורחים בשבילי הם טורחים ואמ' החכם אין נכון לומ' כן כי חבר הוא העושה כן לאיש משחית שישחית העולם כי אין לו בכל אשר טורחין רק מה שיתנו לו בחייהם או שיניחו לו סמוך למיתתם: (כז) רחב נפש. שלא יפחד מאדם ונפשו גבוהה אותו האיש יגרה מדון: (כח) נתן לרש. ממונו לא יהיה לו מחסור כי השם ירבה הונו בזכות הדל: ומעלים עיניו. מהדל יהיה רב מאורות שרבות חסרונות תבואנה לו בממונו: (כט) בקום רשעים. שיתגברו בארץ יסתר אדם מפניהם ובאבדם הרשעים ירבו הצדיקים:

קפיט' כ"ט

(ה) איש תוכחות. שיוכיחו אותו תמיד מקשה ערפו שלא ירצה לשמוע התוכחות: פתע ישבר. האיש בסכלותו ולא יהיה לו מרפא: (ד) מלך במשפט יעמיד ארץ. הטעם שלא יכביד עמו ממסים וגורמת יחרסנה שיתדלדלו העם ולבב עמו הוא רע למלך: (ו) גבר. שהוא מחליק על רעהו לרמות אותו בדברים חלקים הוא כאלו פורש רשת על פעמיו להרוג אותו: (י) בפשע איש רע. יבוא אליו מוקש ברשעו וצדיק יכון וישמח שלא יקררו מקרה רע: (ח) אנשי לצון. ילשינו קריה שמשוימים מדיבה בעיר והוא מגורת יפוח טובים אבל חכמים ישיבו אף שמשוימים שלום בין אדם לחבירו: (ט) איש. כאשר הוא נשפט עם איש אויל בין ירגו בין ישחוק לא ימצא נחת עמו ובוה מגיד כי חברת האויל ודבריו קשה להכם: (י) אנשי דמים. אנשים

רשעים אשר שופכים דמים. ישנאון חם להשמידו ואנשים ישרים יבקשו נקמת נפשו מהתם: (יח) כל רוחו יוציא כסיל. שאינו מדבר דבריו בעצה ובחכמה ואיש חכם בעבור שידבר באחרונה ישבחנה הרוח כי מתחכם הוא במה ששמע לאחרים שדברו ראשונה ומלת ישבחנה כמו ישפילנה או ישברנה מגורת משביח שאון ימים: (יט) מושל. שהוא מקשיב על דבר שקר שיספרו אליו עבדיו: כל משרתיו. יהיו רשעים כי בראותם שהמלך אוהב רכילות ומרמה יעשו שקר ורכילות ומרמה תמיד: (כ) רש ואיש תככים. מגורת תוך ומרמה והכל ענין שבר כי הרשע המרמה את העולם מלא שברים לשבר האנשים, והמעם נפגשו במקום אחד או בבית אחד ולא יוכלו לעזור זה את זה ועם כל זה מאיר עיני שניהם יי שיתן להם כנגד פרנסתן: (כא) באין חוון. היא התורה והטעם באין איש שיקרא התורה יפרע העם שהולך לאחור ולא לפניו והוא מלשון רבנן ו"ל שאמרנו למפרע ע"כ אומ' ושומר תורה אשרהו: (כב) בדברים אל יוסר עבה. אם לא תכהו כי פעמים יבין הדבר שתאמר אליו ומפני שהוא עקש לא יענה לך ע"כ צריך להכותו: (כג) חוית. אף בדבריו. ממהר בדבריו שלא יחשוב על מה ידבר: (כד) מפנק. תרגו' והוא יתן מעדני מלך בתפנוקי מלכו. והמעם מי שמפנק אותו שלא ישימהו במלאכתו בראשונה אחריתו שימות הארון יהיה עבדו מנון והוא מגורת נין והמעם שיעשה עצמו בן ביתו וישאל נחלה עמהם: (כה) חולק עם גגב שונא נפשו. שאם ילקח בגניבה יהרגו אותו: אלה ישמע. שיתנו חרם ולא יגיד הדבר שעשה: (כז) חרדת אדם. שיחרד על דבר שקרה לו ויפחד: יתן לו מוקש. החרדה יתן לו מוקש: ובוטח ביי. המעם שמרחיב לבו ולא ישים החרדה אל לבו ויבטח בשם שיושיענו ישוגב: (כח) רבים. זה הפסוק אמ' להגיד פליאת הבורא והמעם רבים מבקשים פני מושל להראות משפטם אליו ולדון אותם: ומיי משפט איש. כי בשם תלוי ובגורתו אם המלך ישפטנו באמת והוא כמעם בחיק יוטל הגורל ומיי כל משפטו:

קפוט' ל'

(ה) דברי אגור. היה אחד חכם שעשה מקצת המשלים עד דברי למואל מלך והמוצאים אותם חברים עם אלה משלי שלמה ובדרש אומ' כי הוא שלמה ונקרא אגור בעבור שאסף חכמה מגורת אגרה בקיץ ומלת בן יפרשו מגורת בינה ומלת יקה מגו' ולא תקיא אותם הארץ והטעם שאסף הבינה ואחרי כן היקא אותה שלמדה לאחרים והפי' הראשון הוא הנכון ומלת בן צר"י וכמוהו בן נון ומלת יקא שם אביו מאגור: המשא. כמו נבואה ומלת דברי מושך עצמו אחר עמו והטעם דברי אגור בן יקא דברי המשא: נאם הגבר לאיתא'ל ואוכל. שיהיו שניהם חכמים השואלים

אותם חכמה בדי היסודות מה הם כמו שמורה הפסוק הבא והוא
 השיבם מענה והשפיל עצמו כאדם חכם: (3) כי בער אנכי. מהאיש זה
 טעם יותר מכל איש: ולא בינת אדם לי. במה שתשאלו ממני: (ג) ולא
 דעת קדושים אדע. והוא דעת השם שנקרא קדוש על לשון רבים
 בעבור תפארת כי אלהים בפסוק אחד כי אלהים קדושים הוא ומלת
 בער כמו כסיל ותרגו' בהמה בעירא ועוד כתי' כסיל ובער: (ד) מי
 עלה שמים. הטעם מי עלה שמים וירד שאמי אלינו סוד השמים
 שהוא מאש מה הוא האש ומה הוא טבעו: ומי אסף רוח בחופניו.
 שיוכל לדעת עניין האויר מה הוא או מי צרר מים בשמלה. שיוכל
 לדעת איך יכילו העננים המים ואינם יורדים לארץ עד שישפכם השם
 אל המקום שירצה ומלת בשמלה משל לעננים שהיו מלבושים השמים.
 או מי האדם שיקים אפסי ארץ וידע יסוד הארץ ממה היה: מה
 שמו. מהאיש שידע זה: ומה שם בנו. שעשה כל אלה שיוכל לדעת
 איך הוא והטעם תדענו עתה: (ה) כל אמרת אלוה. אל תשאל לאלו
 הדברים כי אין נכון לשאול אותם אבל התעסק בתורת השם ובחוקותיו
 שהם צרופים וזכים וזה טעם כל אמרת אלוה צרופה והוא מגן לחוסים
 בו ולא יצטרכו לדבר אחר: (ו) אל תוסף. אל תשאל מעניני השם
 שתאמר מה למעלה מה למטה פן יוכיח השם בך ונכזבת מן העולם
 והוא מגורת ולא יכזבו מימיו: (ז) שתים. זה אמר אגור לשם שתים
 דברים שאלתי מאתך והכתו' מזכירם וזה שאל בעבור חסידות וראוי
 לאדם המתעסק בעבודת השם שלא ישאל יותר: (ט) פן. ואמרת מי
 יי. שאהיה מכחש בבוא כמו שעושים האפיקורסין: ותפשתי שם
 אלהי. התפשיה הוא שאשבע בשמו לשקר כי לא גנבתי בעבור כושת
 שיהיה לי מן העולם וע"כ אמר (ח) שוא ודבר כוב הרחק ממני. שלא
 אבוא לשקר בסבת העושר והעני: (י) אל. מגורת לשון וזה העבד
 הוא שיברח מפני אדוניו ורוצה להתגיי'ר פן יקללך העבד ותהיה באשם
 מן העולם בקללתו: (יא) דור. והטעם כי דורות שהם רעים יקחו
 תגמול מאת השם על מעשיהם הרעים וע"כ הוכי'ר אלה ארבע דורות
 שהם רעים והוכי'ר תגמולם אחרי כן: דור. כי יש דור רע שאביו
 יקלל ואת אמו לא יברך על הגמול טוב שרבתה אותו וטפחה אותו
 רק יקללם ויבוסם: (יג) דור. ויש דור שהוא טהור בעיניו והוא טמא
 ממעשיו הרעים והם המה ע"כ אמי ומצואתו לא רוחץ שלא טהר
 עצמו מעבירתו: (יד) דור. ויש דור שהוא גאה והטעם מה רמו עיניו
 שהוא גאה עד מאד כמו מה יקר חסדך אלהים הבאה מלת מה
 לרבות על השבח ובמקום זה לרבות על הגנות: (יז) דור. ויש דור
 אחר רע שהוא מלשין ואוכל בפיו בני העולם ודמה הרבילות לחרבות

ומאכלות והם כמו הרבות כמו ויקח את המאכלת: מלתעותיו. כמו מלתעות כפירים: (טו) לעלוקה. שם גהינם והטעם לגהינם יש שתי בנות שאומרות הב אלניו אלה הדורות ונאכלם. וי"א שהיא מלה הפוכה מגורת משפט מעקל והטע' על דבר העוות שעושיין אלה הדורות יש שתי בנות המבקשי' אותם להמיתם ומלת בנות כמו מקרים הרעים טעם מה ילד יום: שלש הנה. המקרים שיקרם שלא ישאנה לקחת אותם ארבע הם ג"כ שלא אמרו הוין עליהם והטעם לא שבעו מהם ושתים ושלש דרך אריכות כי אינם ארבע לברם וזה מטנהג צחות הלשון מהמחבר כפי שייטיב בעיניו ואלה הם הדי' מקרים: (טז) שאול. הוא כנגד דוד אביו יקלל שירד לשאול בחצי ימיו בעון אביו ואמו כמו שכתו' בתורה ומקלל אביו ואמו מות יומת: עזר. כחם לנשים ולא תלדנה בנים לבעליהן העושים הומה וכתו' בתורה על עון הומה ערירים יהיו: ארץ לא שבעה מים. בעון דוד מה רמו עיניו ובהעצד הגשם יהיה רעב ויהיו מושפלים הגאים ברעב: ואש לא אמרה הוין. להשחית הרכילים והוא כנגד הרבות שנוו כי כמו שהם אוכלים בשניהם אנשי העולם כן יאכלם אש וזה האש רמו לחם השמש המויק הרבה או אש אלהים שירד מן השמים כמו שכתו' באיוב אש אלהים נפלה מן השמים ותבער: (יז) עין תלעג לאב המוכיח אותו. תבו ליקחת אם הטעם לחברת אם המוכיחה אותה והוא מגורת ולו יקחת עמים ודגשת הקוף להסתיר הו"ד שהוא פ"א הפועל אע"פ שנראת שם וכמותו בנות מלכים ביקרותיך והשלם ליקחת בשקל שפעת גמלים ושוא הלמד ובחורק הו"ד וככה משפט ב"ת ביקרותיך בשוא והראות הו"ד בחורק: יקרה. מגורת בנקוד לכם כל עין ימין ופי' עקירה: עורבי נחל. מגורת לבני עורב אשר יקראו: ויאכילוהו בני נשר. כפול בטעם וזה אמר על דרך קללה או תוכחה: (יח) שלשה. וארבעה דרך אריכות כראשונים למעלה ומעמי' נפלאו ממני לדעת לא ידעתים בכל חכמה: (יט) דרך הנשר בשמים. שיעוף למעלה מכל עוף אם יסבול חום השמים שהוא אש: דרך נחש עלי צור. הוא פלא בעיני ג"כ שלא נכר שם הליכתו בעבור שהצור חלק: דרך אוניה בלב ים. פלא גדול שלא נכר שם הליכתה: ודרך גבר בעלמה. אם שוכב אדם אותה לא ניכר והוא דבר פלא. ומלת עלמה כלל לבתולה ולבעולה [בגליון סכ"י] הפך סמאווניס טאל צחולס ואיס לא ידעס: (כ) כן דרך אשה מנאפת. פלא בדרך העלמה ששוכב אדם אותה ואינו ניכר: אכלה ומחתה. לשון נקיות ופי' עשתה תשמיש עם כל אדם ובעבור שאינינו ניכר היא מוכבת: ואמרה לא פעלתי און. ומעי' מחתה ענין קינוח כאדם שאוכל ומעביר ידיו על פיו להסיר המאכל ממנו שלא יהיה

ניכר שאכל: (כב) תחת שלש. וארבע דרך אריכות והעניין רגז מפחד
 כמי רגזו וחלו ואל תחטאו. ומעם לא תוכל שאת הצרה מהם: (כג) תחת
 עבד כי ימלוך. כי בעת שיצא מעבדות ויעלה במלכות עושה לעם כל
 רעות וגם נבל כי ישבע לחם שיהיה רע מעללים לעם: (כד) תחת
 שנואה כי תבעל. כי תמשול בעם כמי עתליהו המרשעת שעשתה רעות
 הרבה כאשר היתה מולכת ובעבור כי היתה שנואה בתחילה בתוך העם
 וזכרת עתה השנאה להם: ושפחה כי תירש גבירתה. שאין ויכר לגבירה
 והיא תשלט בכל עמלה: (כה) ארבעה. (כז) מנהג הנמלים ידוע כי
 בעת הקיץ מושכים התבואה בפיהם ומחביאין אותם בחוריהם ומעם
 לחמם מאכלם כי מלת לחם שם כלל לכל מאכל: (כו) שפנים. בסלע
 ביתם להנצל שם בעבור שלא יתפשו: (כז) מלך אין לארבה. להנהיג
 אותו להדריכו והוא מעצמו יוצא באמצע הדרך כמנהג אדם המשביל
 ומלת חוצץ מגורת ומספר חדשיו חצצו והמעם שהגיעו למחציתם
 בשוה: (כח) שטמית. שם חיה אשר תתפש בידים מה שנותנין לה: והיא
 בהיכל מלך. בעבור חכמתה שהשרים מעמידים אותה בבתיהם. וי"א
 עוף דרוך הלך בבתיים: (כט) שלשה. וארבעה דרך אריכות: מטיבי
 צעד. ההולכים לאט דרך כבוד: (ל) ליש. גבור בבהמה והוא שם
 כלל לכל החיות הנמצאות ביערות ולא ישוב אחר מפני כל אדם
 וחיות: (לא) זרויר מתנים. הוא הכלב הצד החיות ביערות ובשדות
 והוא מהיר במרוצתו והוא חמוש מתנים. ותרגו זרויר כתרגו וחמש
 את ארץ מצרים וזרוון והמעם שיש לו חזק מתנים והוא מטיב לכתו
 ג"כ בעת שאיננו צד החיות: או תיש. ג"כ מטיב לכתו והולך מהרה
 בעת שיכהו הרועה שהולך לפני הצאן וכן כתו והיו כעתודים לפני
 הצאן: ומלך. ג"כ הולך לאט בעת שלא ימצא אדם שיקום עמו למלחמה.
 ומלת אלקום שתי מלות כמו אל לקום עמו וכמעם שפירשתי והזכיר
 כל אלה לקחת מהם דרך ארץ בעבור שאין להם שכל כאדם והם
 יודעים מוסר: (לב) אם נבלת. המעם אומר החכם לנוכח חכם אחר
 אם נבלת וירדת ממעלתך בהתנשא היה שתתנשא על בני העולם:
 ואם זמות. בלבך לשאול מאנשי העולם אל יעבור הדבר פיך ושים
 ירך על פה. וזה הפסוק כמעם אם רוח המושל תעלה עליך מקומך
 אל תנה. והמעם הענוה והחסידות שהיו לך עד הנה אל תניחם בממשלתך
 והביא משל על זה: (לג) כי מיץ. יוציא חמאה. והמעם כאשר ממיצים
 החלב האנשים השועים יוציאו חמאה ממנו. וכאשר ממיצים האף והוא
 החוטם יוציא דם ממנו וכן ומיץ אפים יוציא ריב ומלת אפים כעם
 והמעם זה הדבר גורם דבר אחר והמעם והתאוה גורמת השפלה:

קפיט' ל"א

(ה) דברי למואל. שם המלך שלמה ומלת דברי מושכת עצמו ואחר עמו והטעם דברי למואל מלך דברי המשא והטעם דומים היו לנבואה אלה הדברים שיסרתו אמו לנמואל המלך: (3) מה ברי. דרך שבח וכל מה הכתובים בזה הפסוק כמו מה יקר חסדך אלהים. והטעם כמה אתה היית בני וכמה היית בר בטני שחמלתי עליך יותר מכל אומות על בניהם: ומה בר נדרי. הטעם וכמה היית אתה בר נדרי שכמה נדרים עשיתי שם אם ידריך אותך ויביאך לדרך טובה: (ג) אל. הטעם אחר שהייתה נחשב בעיני כמו שאמרתה קח זה המוסר ממני: אל תתן לנשים חילוך לזנות עמהם וטעמו ממנויך: ודרכיך. טעמו וענייניך אל תתן למחות עצות כי הנשים המתעסק בהם מאבדות הם עצת האדם ומלת מלכין מלשון תרגום מלכי ישפר עלך והנרין תחת מ"ם כנויך חטין לקץ הימין. ויש מפרש למחות להגיע מגורת ומחה אל כתף ים כנרת והטעם להגיע לתאות מלכים האחרים המתעסקין בנשים כי למלך ישראל לא יאות ועל זה הפירוש מלת מלכים כמשמעו: (ד) אל. הטעם אל יאות למלכים למואל לשתות יין רק לצרכו לא להשתכר והזכיר הכתו' אל למלכים פעמים דרך אדיבות כמו נשאו נהרות יי נשאו נהרות קולם. ומלת אל מושכת בעד מלת לרוונים והטעם אל יאות לרוונים שישאלו איה שכר טוב והפסוק הבא אחריו מפרש כל מה שאמר: (ו) פן ישתה. להשתכר: וישכח מחוקק. והטעם מה שכתו' בתורה וישנה בשכרותו דין כל בני עני ולא לשפוט דלים. ויתכן להיות דין כל בני עני לכל אנשי העולם שנקראו בני עני בעבור טרחם ועצבונם בעולם הזה: (ז) תנו. הטעם תדע בני למי יאות שיאמרו תנו שכר לאובד לעני שאין לו כל צרכו וכמה תעיתי כשה אובד: ויין למרי נפש. ולהם יועיל השתייה כי (ז) ישתה וישכח רישו ועמלו. ולא יזכור עוד בעודנו היין עמו: (ח) פתח פיך. זה ראוי לעשות שתפתח פיך לאלם והטעם שתדבר יושר ומשפט בעד איש שהוא כאלם ולא ידע לדבר במשפטו טענותיו וזה כטעם איוב שאמ' עינים הייתי לעור ורגלים לפסח אני והוא דרך לבני אדם שאין להם יכולת לדבר ולעשות כל דבר ואל דין כל בני חלוף. בני העולם. בעבור שהזכיר מוסר אמו שיסרתו השלים ספרו בשבח אשה חכמה ואמר בהרבה מקומות נשים: (י) אשת חיל מי ימצא. הראויה להיות כל אלה המידות בה: ורחוק מפנינים מכרה. קנייתה תהיה יקרה יותר מפנינים אם ימצאו האנשים לקנותה. ומלת מכרה מגו' וגם מים תכרו מאתם שפי' תקנו: (יא) בטח. הזכיר נקיות הגוף טרם כל דבר וכן יישר כי בעלה בטח בה שלא תעשה עבירה כסתר כי היא

צנועה ונקייה: ושלל לא יחסר. הטעם רוח בעלה כל ימי היותה. וכמוהו והיתה לו נפשו לשלל: (31) גמלתהו. הטעם עשתה לו טוב כל ימיה לשמר מאכלו ומלבושו וכל אשר לו: (32) דרשה. אחר שהוכיר כי טובה לבעלה לעשות רצונה יוכיר ענין המסחר שהיא עושה. והטעם דרשה בשווקים צמר ופשתים למלאכת הבית או לעשות סחורה מהם ותעש מלאכה בחפיץ כפיה כאילו הכפים מבינים לעשות כל וכמוהו ובתבונות כפיו ינחם: (33) היתה כאוניות סוחר. ההולכות למרחוק לעשות סחורה וזה טעם מן מרחק תביא לחמה: (34) ותקם בעוד לילה. לעשות מלאכתה כמנהג הנשים הוריוות: ותתן טרף. הטעם ממלאכתה הוציא מזון לביתה: וחוק לנערותיה. שכירות הנותן להם שעוורות אותה במלאכתה: (35) זממה. מגורת זממו אל תפק הטעם אחר שהצליחה במלאכתה חשבה לקנות שדה מעמל ידיה ותקחהו כמחשבתה: מפרי כפיה נטעה כרם. מיגיע כפיה: (36) חגרה בעו מתניה. דרך משל הוא על הוריוות שיש לה ותאמץ לעשות מלאכתה: (37) טעמה. הטעם ראתה כי ריוח גדול יבא לה ממלאכתה ועתה לא יכבה בלילה נירה כי למעלה הוכיר ותקם בעוד לילה: (38) ידיה. בכישור. עץ קטן שטווין בו ופלך עץ גדול שמשמטים בו הצמר והפשתים לטוות: (39) כפה פרשה לעני. שעושה צדקה וממלאכתה וידיה לתת לאביון שלחה: (40) לא תירא לביתה. ממלאכתה משלג שיויק לאנשי ביתה בעת הקור כי כל ביתה לבוש תולעת שני ועניינו כל אנשי ביתה כמי ארץ כי תחטא ואם בגדי שני להם כל שכן בגדי הקור שאינם קרים [יקרים?] כהם. ויש אומרי שנים כי לכולם יש שני מלבושים: (41) נודע בשערים בעלה. על חכמתה ושכלה לעשות לו כבוד גדול בשבתו עם זקני ארץ: (42) סדין. לשוב לספר על מלאכתה והיא מלת כלל כמו חדלו פרוזן וכן מלת וחגור והטעם עושה סדינים למכור וחגורות לתת לסוחר תמורת מלאכה אחרת ומלת כנעני סוחר וכן רבים. ויש אומי כי החגור נתן להכרה לסוחר לבוא אליה בסחורה תמיד: (43) עו והדר לבושה. דרך משל לרוב שכלה ותפארתה על דרך הוד והדר לבשת: ותשחק ליום אחרון. לעת זקנה אשר יש לה כל תאותה או ליום מיתה שעמדה גבירה בחכמה ויראת יי: (44) פיה פתחה בחכמה. להורות לנערותיה ולנשים אחרות: ותורת חסד. תורה אותם לעשות חסד: (45) צופיה. תמיד הליכות ביתה מה צריך ממטון והוצאה ומלבוש: ולהם עצלות לא תאכל. כי בוריוות עושה כל מלאכתה עם נערותיה: (46) קמו בניה. בבוקר ששמעו כי רוב הלילה עשתה מלאכה עם נערותיה: ויאשרוה. שאומרי אשרי אמנו שהיא זרויה לעשות מלאכה כי אנחנו היינו

ישינים כל הלילה והיא עשתה מלאכה. בעלה אומר כן ויהללה והיא היא התהילה: (כט) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה. בחיל ובוריות: (ל) שקר החן והבל היופי. שיש לאשה להלל רק אשה יראת יי היא תתהלל באמת ובלא יראת השם אין יופי וכל דבר כלום וכתו' אחר אומי על ענין היופי אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיהו: (לא) תנו. בדיבור מפרי ידיה כן אומי הבעל לבנו או לנכח אחרים במשל וכמדהו תנו עוו לאלהים בדיבור והמעם שתספרו מלאכת ידיה וזריותה לכל אדם: ויהללוה בשערים מעשיה. והמעם מעשיה שישבבנו שיהללוה בשערים. והשם יזכנו לעשות מצוותיו: נשלם פירוש משלי. בעזרת אל אדמה על בלי מה תולה. בריך רחמנא דסייען

הערות לראש דברי

א) ורחמי להעתיק דברי רצינו הגדול הרמז"ס זלו אחוה לבנו רצינו אצרכס ז"ל (אגרות הרמז"ס וויניצ'ה ס"ה דף ד') אשר מהס תוכח מנדל ערכו וכבודו של הרמז"צט צעיני הרמז"ס ז"ל ו"ל „והסכון הוא וזה שצחר צו הסכס רצי אצרכס אצן עזר' ז"ל נאמר לי עליו סה' חצר צפירוס הסורי וגלה צו סודות עמוקות ועמומי' לא יצינס אלא מיי סה'א צמדנח'וסס הסירידיס אשר ה' קורא. והוא ז"ל דבר צפרסת ואלה המספטים צפסוק סנה אכני סולח ואלחך לפניך וגו' נואמר נכצד על סשונס ועל סירח ודצריס נעימיס אין רחוי סיצניס כל אדם וזה הוא אנוהו סס אור סירח הוא נואור סשונס. ואני אגלה לך צני קלח מודצרוי. דע כי סשונס אשר אומר הוא ססכל סלסלי וסירח הוא ססכל סלסוסי ויושר סספע מונוו על אי זס לך סיסיס לפי גלוי. הוסל ססירח אין לה אורה ולא צסירח אלא מהסשונס. ואחסה צני סנאמן לי איני מונוס לך סלא סעיין צפירוסיס וצחצוריס ולא סטרוד סכלך אלא צפירושויו וצחצוריו וספריו (של רמז"ע ס"ל) כי סס עוציס נואד מוועויוס לכל מיי סוקר' צסס סססכלות יפס צסכל זך וצעיין דק וססס כסאר סחצוריס כי סוא סיה כונו אצרכס אצינו ע"ס צרוח וכל וזה סחקר' מודצרוי וצרווויס אשר ידצר צסס עיין צסס עיין יפס וסססכל צסס סססכלות רצס צסכל זך וצעיין נקי כי סחכס סזה ססכר לא סיה וסספחד מוסוס אדם ולא סיה נוסח פניס לסוס צריס והוא סיה סט צארטות סיוס צווקוס אחד ולמחר צווקוס אחר עס ססיס מוסרת למולכיס גס כן . . . ולולו זס סחכס סמכר רצי אצרכס אצן עזר' ז"ל אשר סעירני על עמיניס רציס ולא ידעמי צסס אלא אחר סחצרתי פירוס מוסננה וסחצור סקר'סחי מוסנה מורה וספר מורה סיצוכיס יחיו וועירך על סודותיו סרנוו צחצוריו וצספריו וססמר לך סלא סטרוד סכלך סוד ונפסך סוקר' אלא צחצוריו וצחצוריו וולסס סוא וספל ויכלס סזמן וסס לא יכלו וכו'" וכנה מוילי מועלייחס וצצירחס איכ' למוסנע מודצרי רצינו מוועמיס סלסס צעיין חיי ומופעלי רצינו רמז"ע ז"ל!

ב) וזה מולאמי כחצו . . . סיר ססיריס. אמונס חלקיו על סדרך סלזוכר. סנה וסחולת ססיר' ועד על מוסננות סרועיס (א, ח') מודצר על גלותיו זס

אנחנו צו: ומלוסותי (ח', ט') עד שמו ושכרו דודים (ה', ח') מודבר על גלות
 מלרים והנומשך עד סוף בית ראשון: ונחמי יסנה (ה', ז') עד ויהללו (ו', ט')
 מודבר על גלות צבל והנומשך עד סוף בית שני: ונחמי זאת השקפה (ו', י')
 עד חזירים ומקשיבים לקולך השויעיני (ח', י"ג) מודבר על נתיחת גאולתינו
 והשלוחה: והפסוק האחרון (ח', י"ד) שהוא החימת הספר שב על הדרש המכר
 בתחילתו כושפט השירים הנצחיים והוא לתחנת ישראל להצור' יח' להעלותינו
 וצור הגלות אשר אנחנו צו ולהשיב שכינתו צבית מוקדשיו שיצנה במהרה ציונינו:
 א) תפילה ושה רבינו עליו השלום הועילה לאחרים ולא צעדו ונייני סלחתי
 כדברך וצעדו נאמר רצ לך אל מוסף הרי כי התפילה צעד האחר היא ומוצלת
 יותר וזה דבר נאות לחיש אשר יבינהו:

ד) ולכל להלכות הקורא הנאמן לחפש בספרים אחרים ורבים חומתי
 לסופק צנה הוכחה אחת חזקה ושלי שפי' הזה הוא מרבינו הראצ"ע ז"ל.
 הנה ידוע כי רובי המפרשים מפרשים חיצת קשיטה (צראשית ל"ג י"ט, חיוצ ו"ז
 י"א) ענין ושה סמוכים על דברי עדותו של ר' עקיבה צומס' ר"ה דף כ"ו ע"א שכן
 צמודות הם קורין למה קשיטה ואך התרגומים לתורה ויהושע כ"ד ל"ז וחיוצ מפרשים
 לשון כש (חורשן) ואך האחד צמפרשים שפירש כדעתם והוא הראצ"ע חיוצ שם
 (כי צראשית לא פירש החיצה הזאת) וז"ל "קשיטה כששה" וטעמו ונימוקם
 עומ כי איך אפשר לו מה נחשב לקנות שדה צמאה מועת או יתכן כי חצרי
 חיוצ יתנו לו צמותה כל אחד ואחד אך קשיטה אחת, ושה אחת ואף כי כן
 היה, היה לו לוונר צמוסך "ויתנו לו לחיש חס וזה אחד (שעלה צמח יותר מושה
 אחת) וחיש קשיטה אחת". והנה צפירוש היה מציא רחיש לפסוק משלי כ"ז כ"ו
 ומחיר שדה עמודים מועקצ חציו שקנה חלקת השדה צמאה קשיטה ומסתחמת
 לשמו ורמזיו יוכר שופרש חיצת קשיטה עמודים או כצשים כדעת התרגומים
 שהראצ"ע חיוצ צה וז"כ הראצ"ע חיל לשיטתו ולטעמו. ולכל נשוא ח"ו
 חת החיש האלקים רבי עקיבא והסכמים הנמשכים אחריו לחושה נראה כי עדותו
 צהורחת הסתח לאונה וואד כאשר נדע כי הכסף (ר"ל המומון) נקרא על שם
 הלחן שהם הלליחו אז לתמורה ולחליפיים ומוכנה המוצע קשיטה על שם כששה
 הקשיטה כמו צרויח pecunia מן pecu, pecus פיעס וגם אין כונה ר"ע צחיצת
 ושה על המוצע הקטנה וועט אך בלשון "וועות" שחס "געלד". וחילי נתחלפו
 צדצרו חיצת "חשן", "שאן" שם תרגום "לחן" צוועה ואף כי קרובים צווצמח.
 והקרוב יותר כי ר"ע צה לפרש חיצת "ויקן" ונדוע לא אומר וינר או והחליף
 ע"ז צאה עדותו שבכרבי הם קורין צמות לכסף בלשון קשיטה שיעקר הורחתה
 לחן וכצשים כונו pecunia הרויחית הנ"ל שם הי' שם צמוקס המוצעוה.
 ומה חצין שיעקר ווסחרס וולפנים היה לקנות כל דבר בלחן וכצשים וד"ל.
 וע"ד שורש חיצת "קשיטה" נראה שגרדפת עם קשט וקישוט וקרובים צהורחתם
 כונו עשתרות לחך ועוטר וכמודרשם ז"ל שועשירות חת צעליהם ועיין בצפרי
 הנוילים ואין צנה המוקס להאריך יותר:

מודעה רבה

כבר נודע לתהלה בית מסחר הספרים אשר יסדתי לי פה ק"ק פראנקפורט דמיין זה כשנתים ימים ב"ה כי כל יקר ונעים נמצא באוצרותיו והנני מתאמץ תמיד להגדילו ולהרחיבו כיד ה' הטובה עלי המכיל אוהו מאות כתבי יד יקרים וישנים וספרים נדפסים רבים עד מאד ישנים ויקרים אשר כבר חמשה רשימות מהם שלחתי על פני חוצות ואיה"ש בקרוב תצאנה לאור רשימתי האחרות והנני מוכרם בוול כפי ערכם גם אלה אשר אינם בידי הנני נכון להמציאם לדורשיהם בזמן קצר ובוול ובה רבים המה אשר קנו ממני והמה עדי כי הפקתי רצונם על צד היתר טוב ואחכה כי כל הבא בבית מסחרי לא יעובנו עוד כי ישבע רצון מכל צד. כן הנני נכון להמציא לכל דורש מכל מיני הספרים מדפוסים חדשים אשר נדפסו במדינה זו ובהוין למדינה מכל הארצות כפי המקח הקצוב הן הרבה והן מעט כן כל הספרים והפצים הנדרשים לבית הספר ולבית הכנסת ובבית כל איש ישראל מלימות, תפילין, מוונות, ספרי תורות, מגלות, ציצית, סדרי תפלות, חומשים, מחוורים, תנ"ך, ציורים מגאוני וגדולי ישראל וכו' וכל מעשה רוקם וחושב בכסף ובוהב כתרי תורה, רמונים, ידות, ציצים פרוכת וכו' ובזמנם ברכות השנה לר"ה בגליונות וקארטען מכל המינים, שופרות, לולבים ואתרוגים כשרים ומובחרים ומדודרים מכל המינים. כן הנני נכון להמציא לכל דורש פתוחי מצבות ונוסחאות מליצות ושירים וכתבים לכל עת מצוא ולכל עניין בלשון הקודש הכתובים על טהרת הלשון ואקבל ספרים גדולים או קטנים בלה"ק ובכל לשון להדפיסם תחת השגחתי והגחתי במקח השוה כן יש לאל ידי ב"ה להמציא העתקות מכתבי יד אשר באוצרות הספרים השנים בוול אשר בעו"ה בית מסחרי יהי' להלפיות שהכל פונים אליו ויעשה שאלתם על צד היותר טוב. כן הנני קונה תמיד הן ביבליאטהעקען גדולים והן ספרים אחדים מכל ספרות היהודים נדפסים וכתבי יד הן בלה"ק והן בשאר לשונות כמחיר היותר גבוה הן במומון והן בחליפים על שארי ספרים ועל ספרי הנ"ל ובקשתי פרושה כי כל שומע ויודע ממכירת ביבליאטהעקען בכל מקום שהם כי ימהרו נא להודיעני ואביא עליהם ברכה ושכר סרסורם יקחו כאשר אקנה על ידם והמודיע דברי הודעתי ואת בקהל עם אודנו ואברכנו תמיד. מהמחברים והמדפיסים וטוברי ספרים בכל המדינות אבקש כי ישלחו לי תמיד הרשימות מכל הספרים אשר אתם והנני מקבלם בקאממיסאן או בחליפים על שארי ספרים ועל ספרי הנ"ל ואיה' ימכרו הרבה על ידי כי רבים המה אנשי בריתי בכל המדינות ב"ה.

על כל דברי המודעה הזאת יאבו נא לפנות אלי כפי שמו תוי ונוי ואקוה איה' למלאות רצון כל איש ואיש והנני עבדם המוכן לשרתם ולהשביעם רצון בכל עת

היום מאיר הורוויץ הלוי.

Chaim M. Horowitz,

hebräische Buch- und Antiquariatshandlung, in Frankfurt a. M.

B. Ob. Rossdorferstr. 48.

B
128.

*A Commentary on the Book of Proverbs ed. Horowitz
1880*

COMMENTAR

zu den

Sprüchen Salomon's

von R. Abraham Aben Esra

(1100—1175).

Zum ersten Male nach einer alten, in meinem Besitze befindlichen
Handschrift

herausgegeben von

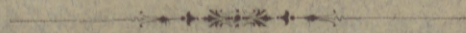
Chaim M. Horowitz.

(Jeglicher Nachdruck verboten.)

Verlag der hebräischen Buch- und Antiquariatshandlung von

Chaim M. Horowitz, Frankfurt a. M.

B. Obere Rossdorferstrasse 48.

Frankfurt a. M.

Buchdruckerei von M. Slobotzky.

1884.

(Preis 2 Mark.)